

Aleg. 36.
36.

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o wniosku posła Juliana Romańczuka w przedmiocie zmiany ustawy krajowej z dn. 22. Czerwca 1867. N. 13. Dz. u. i rozp. kr. o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich.

Wysoki Sejmie!

Celem zmiany ustawy krajowej z dn. 22. Czerwca 1867. L. 13. Dz. ust. i rozp. kraj. o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich (**Alegat 1.**) przedstawił poseł Julian Romańczuk na ostatniej sesji sejmowej załączony (**Alegat 2.**) przez siebie i 14 innych posłów podpisany wniosek.

Na posiedzeniu z dnia 4. Października 1884. motywował poseł Romańczuk ten swój wniosek, a Wysoki Sejm przekazał go na tem samym posiedzeniu komisji edukacyjnej.

Komisja edukacyjna wywiązała się w załączonym (**Alegat 3.**) sprawozdaniu z otrzymanego polecenia, a Wysoki Sejm na posiedzeniu z dnia 21. Października 1884. wydał stosownie do wniosku komisji edukacyjnej następującą uchwałę:

„Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby po wysłuchaniu opinii c. k. kraj. Rady szkolnej zbadał sprawę poruszoną wnioskiem posła Romańczuka co do zmiany ustawy krajowej z dnia 22. Sierpnia (właściwie 22. Czerwca) 1867. i wnioski swoje przedłożył na najbliższej sesji sejmowej“.

Stosownie do tego polecenia zaprosił Wydział krajowy pismem z dn. 27. Października 1884. L. 56.198 c. k. krajową Radę szkolną do objawienia zdania swojego, jak niemniej wszystkie Wydziały Rad powiatowych i 29 znacniejszych miast, gdyż w tak ważnej i żywotnej kwestyi pożądanem było wysłuchać opinii w kraju.

Z Wydziałów powiatowych odpowiedziało 45, z miast 5.

Tyle co do formalnej strony tej sprawy.

Przystępujemy do merytorycznego omówienia wniosku posła Romańczuka i do uzasadnienia wniosku naszego.

Wniosek posła Romańczuka obejmuje dwa działy: Szkoły ludowe i szkoły średnie.

I. Co do szkół ludowych.

Przedewszystkiem przystąpić należy do rozebrania wniosku posła Romańczuka.

W przemówieniu swoim z dn. 4. Października 1884., w którym poseł Romańczuk motywuje swój wniosek, przytacza tenże, iż główną przyczyną rzekomego pokrzywdzenia Rusinów w ich prawach przyrodzonych i konstytucyjnych jest przyjęta w ustawie z dn. 22. Czerwca 1867. L. 13. Dz. ust. i rozp. kr., a mianowicie w jej art. Iym zasada, że prawo stanowienia o języku wykładowym w szkołach ludowych służy tym, którzy szkołę utrzymują. Tym sposobem dzieje się, że gdy gmina zakłada szkołę, ona o języku wykładowym orzeka, a gdy skład jej Rady podpada zmianom, gdy rzeczony art. I. daje powód do agitacji i rozdziału w gminie, gdy często nawet zdarza się, że większość w Radzie gminnej jest tylko reprezentacją mniejszości w ludności, wynika z tego, że art. I. rzeczony ustawy krajowej nie ma żadnej sprawiedliwej podstawy, krzywdzi prawa Rusinów i sprzeciwia się względem pedagogicznym.

Zasada ta, tak ciągnie dalej poseł Romańczuk, jest przyczyną, że 6.297 lwowskich Rusinów nie mają ani jednej szkoły ruskiej, w Tarnopolu 5.144 Rusinów, w Kołomyi 4.369 Rusinów i w Drohobyczu 4.046 Rusinów nie mają ani jednej szkoły, chociaż w każdym z tych miast jest po kilka szkół, ale tylko polskich. Co więcej, nawet w Horodence i w Jaworowie, gdzie ludność ruska przewyższa polską, nie ma ani jednej szkoły ruskiej.

Mimo tej niesprawiedliwości domaga się poseł Romańczuk w swoim wniosku, tylko, jak mówi, nieznacznych zmian w dotychczasowej ustawie, a chociaż, jak twierdzi poseł Romańczuk, Rusini mogliby na podstawie praw historycznych żądać, aby w kraju ruskim, wszystkie szkoły od najniższej do najwyższej były ruskie, to przecie nie domagają się oni, aby we wszystkich szkołach Rusini otrzymali naukę w swoim języku i nie domagają się nawet usunięcia nauki drugiego języka, chociaż §. 19. ustawy zasadniczej z dn. 9. Grudnia 1867. L. 142 Dz. p. p. im to prawo przyznaje, — ale domagają się na teraz tylko nieznacznych zmian, zastrzegając sobie wszelkie swoje prawa na przyszłość.

Jakkolwiek zaprzeczyć się nie da, że zasada, aby każdy pobierał naukę w swoim języku, jest sprawiedliwą i wymogom dydaktyczno-pedagogicznymi odpowiednią, to przecie z drugiej strony wniosek posła Romańczuka już na pierwszy rzut oka naprowadza poważne wątpliwości pod względem jego formy i treści. I tak:

1. Chociaż p. Romańczuk przypisuje wszystko złe artykułowi Imu obecnej ustawy, według którego prawo stanowienia o języku wykładowym w szkołach ludowych służy tym, którzy szkołę utrzymują, to mimoto nie stawia on wniosku na usunięcie tego artykułu, ale pozostawia go w całej pełni. Dalej przyjmuje w całej pełni poseł Romańczuk artykuł II. obecnej ustawy, według którego, jeżeli szkoła ludowa pobiera zasiłek z funduszków publicznych, prawo stanowienia, który z języków, polski albo ruski, ma być wykładowym, wykonywa gmina wspólnie z władzą szkolną krajową w ten sposób, iż orzeczenia gminy ulegają zatwierdzeniu władzy szkolnej krajowej.

Uznaje więc poseł Romańczuk te czynniki jako odpowiadające i to w przeważnej części szkół ludowych w kraju.

Raptem odstępuje od tych zasad, usuwa wolę fundatorów, wolę gminy, głos najwyższej władzy wychowawczej w kraju i wolę rodziców i każe w gminach, w których mniejszość stanowi przynajmniej $\frac{1}{4}$ część ludności, w gminach z ludnością nad 12 tysięcy, co najmniej 3.000 dusz tworzyć szkoły lub klasy paralelne z językiem wykładowym mniejszości bez względu na wolę gminy, bez względu, czy rodzice zechcą posyłać dzieci do tych nowych szkół, bez względu na to, że przez taką nowację muszą urosnąć wydatki czy to gminie, czy powiatowi, czy krajowi, a to wszystko na żadnej innej podstawie, jak tylko na podstawie suchej cyfry z pominięciem wszystkich względów innych. Takiego przedzierzgnięcia się z jednej zasady na

drugą wręcz przeciwną w jednej i tej samej ustawie, w jednym i tym samym artykule żadna legislacyja dopuścić się nie może, tém mniej, ileże prawa nabyte fundatorów i obwarowane ochroną praw publicznych bez koniecznej i nieodzownej potrzeby zniweczone być nie mogą.

2. Dlaczego wniosek posła Romańczuka przyjmuje jako okoliczność rozstrzygającą $\frac{1}{4}$ część ludności a względnie 3000 na 12 tysięcy, a tem samem od jednej duszy mniej więcej w jednej miejscowości zależną uczynił odmienną organizację szkół ludowych i to w największych miejscowościach w kraju, do tego nie możemy znaleźć żadnej racjonalnej podstawy i dlatego nasuwa się nam pytanie, dlaczego wniosek ten opuścił młodzież mniejszości w miejscowościach, gdzie ludność jej wynosi mniej $\frac{1}{4}$ część całej ludności lub mniej jak 3000 dusz na ludność o wyższej cyfrze niż 12000. Wszak rzeczą niewątpliwą jest, że ta dziś we wniosku tym pominięta młodzież ma takie same prawa do pobierania nauki w swoim języku, jak młodzież wzięta przez ten wniosek w opiekę.

Wyłożywszy wątpliwości, jakie nam nasunął wniosek posła Romańczuka już z formy jego samej, przystępujemy do wyłożenia zdań Wydziałów Rad powiatowych i niektórych miast w tej kwestyi.

1. Trzy Wydziały powiatowe jako to: Bialski, Pilzneński i Wielicki oświadczają, iż nie dają żadnego zdania w tej sprawie z powodu, iż w tych powiatach nie ma Rusinów.

2. Bezwarunkowo za wnioskiem posła Romańczuka oświadczają się trzy Wydziały powiatowe: Żółkiewski, Cieszanowski i Nadwórniański, ostatni z tym dodatkiem, iż w całej Galicyi nauka obydwóch języków powinna być obowiązkową, Kossowski i z tym dodatkiem, aby wszędzie, gdzie 30 rodziców tego żąda, utworzoną została szkoła ruska lub klasa paralelna i by we wschodniej części Galicyi zaprowadzono jedno seminaryum męskie ruskie, inne zaś seminarya, żeby były utrakwistyczne.

3. Z pewnymi dodatkami za wnioskiem posła Romańczuka są:

Wydział powiatowy Drohobyccki, ale z ograniczeniem, by uchwalić się mająca nowela obowiązywała tylko po wsiach; — Doliński z dodatkiem, aby w Przemyślu i w Stanisławowie urządzono czteroklasowe szkoły z językiem wykładowym ruskim, ustanowione i utrzymywane względnie zasilane z funduszków powiatowych, względnie krajowych; — Wydziały powiatowe: Nowosądecki i w Brzesku, tudzież miasto Nowy Sącz stawiają warunek, aby także wola rodziców decydowała, do której szkoły dziecko zapisać. Nadto Wydział powiatowy w Brzesku podnosi myśl, czyby nienależało na próbę zaprowadzić szkoły przez posła Romańczuka zaproponowane; Jarosławski z tym dodatkiem, aby wniosku posła Romańczuka nie ograniczać do cyfry ludności przez niego wskazanej i aby przy zapisywaniu dzieci do szkoły wola rodziców także decydowała; Wydziały powiatowe: Grybowski, Rawski i Dąbrowski z dodatkiem, aby w szkołach z językiem wykładowym ruskim, nauka języka polskiego była obowiązkową, a nadto dodaje Wydział powiatowy Grybowski, aby język ruski był istotnie ruskim a nie rosyjskim; Wydział powiatowy Zbaraski z dodatkiem, aby o narodowości rozstrzygał obrządek; Wydział powiatowy Nowy Targ z dodatkiem, aby wola ludności decydowała i aby ustanowioną została minimalna liczba dzieci uczęszczać mających do klasy, w której polski lub ruski język ma być wykładowym. Wydział powiatowy w Kamionce strumiłowej również przyłącza się do wniosku posła Romańczuka ale z następującymi zastrzeżeniami:

a) Aby ludność wiejska w szkołach z językiem wykładowym ruskim nabrała dokładnej wiadomości języka polskiego,

b) By prawo rodziców narodowości ruskiej posyłania dzieci swoich do szkół ruskich, nie stało się dla nich przymusem,

e) Aby podstawę do zaprowadzenia ruskiej szkoły stanowiła cyfra ludności tej, która podczas ostatniego spisu oświadczyła, że używa języka towarzyskiego ruskiego, zaś ilość dzieci zapisanych do szkoły ruskiej, stanowiła o ilości klas tejże szkoły,

d) Aby w wypadkach, w których gmina nie zgodziłaby się dobrowolnie na zmianę języka wykładowego w jednej z jej szkół, fundusz krajowy ponosił koszt utrzymania tej szkoły, w której Rada szkolna krajowa zarządzi język wykładowy ruski,

e) By, jeżeli po zaprowadzeniu języka ruskiego w klasie paralelnej ilość dzieci, która pozostała w klasie z językiem wykładowym polskim, przenosiłaby liczbę stu, nowa klasa paralelna z językiem wykładowym polskim utworzoną została.

Wydział powiatowy Jaworowski również przyłączył się do wniosku posła Romańczuka ale z następującymi zastrzeżeniami:

a) Aby tylko tam, gdzie już dwie szkoły istnieją lub jedna szkoła z klasami paralelnymi, mógł być w jednej szkole a względnie w jednej klasie paralelnej drugi język jako wykładowy zaprowadzony, zaś aby w miejscowościach o jednej szkole bez klas paralelnych — o zaprowadzeniu drugiej szkoły lub klasy paralelnej z drugim językiem mowy być nie mogło;

b) Aby wola ludności objawiała się przez Reprezentację gminną, wszakże powinno Radom powiatowym przysługiwać prawo podawania do Rad szkol. okręgowych motywowanych wniosków;

c) Aby ostateczna decyzja była przy krajowej Radzie szkolnej.

3. Bezwarunkowo przeciwne są wnioskowi posła Romańczuka Wydziały powiatowe: Rudeński, Kałuski, Skałacki, Brzozowski z dodatkiem, iż we wniosku posła Romańczuka leży dążność do rozdwojenia i odgraniczenia obu narodowości; Rzeszowski, Zaleszczycki, Turecki z dodatkiem, iż zamierzona przez posła Romańczuka nowela jeszcze większe wprowadzi rozdwojenie narodowości; Mielecki, Żydaczowski Krakowski, Tarnobrzeski, Myślenicki, Bocheński, Wydziały powiatowe: Rohatyński i Borszczowski z przyczyny, iż potrzeba zmiany nie daje się czuć w ludności; miasta Drohobycz i Wieliczka i Wydział powiatowy Bobrecki, miasto Zaleszczyki i Wydział powiatowy Lwowski, ten ostatni z następujących powodów:

1. Że w powiecie panuje najzupełniejsza zgoda między obydwoma narodowościami we wszystkich stosunkach praktycznych.

2. Że ludność ruska nie doznaje żadnej krzywdy, gdyż posiada ona więcej szkół ruskich, niżby w stosunku do ilości mieszkańców narodowości ruskiej na nią wypadało.

3. Że wezwane do objawienia zdania swojego gminy z mieszaną ludnością, oświadczyły się przeciw wszelkiej zmianie; że gmina Nawarya zażądała zniesienia w jej szkole wykładu języka ruskiego, a zastąpienie go językiem niemieckim; że nakoniec trzy gminy nie dały odpowiedzi żadnej, zatem potrzeby zmiany nie czują.

Tę swoją opinię wydał Wydział Rady powiatowej Lwowskiej jednogłośnie.

4. Przeciw wnioskowi posła Romańczuka ale z pewnymi dodatkami są:

Wydziały powiatowe: Czortkowski i Trembowelski ale z dodatkiem, aby nauka obydwóch języków była we wszystkich szkołach kraju obowiązkową; Przemyślański ale z dodatkiem, że jeżeliby Wys. Sejm wszedł na drogę we wniosku posła Romańczuka wskazaną, wola rodziców powinna rozstrzygać do której szkoły, polskiej czy ruskiej, należy dziecko zapisać; Kołomyjski ale jest za zakładaniem szkół paralelnych dla mniejszości; wreszcie Wydział powiatowy Jasielski, który stawia następujący wniosek: „Jeżeli w jakiej miejscowości z mieszaną ludnością polską i ruską okaże się po przeciętnem z pięciu lat obliczeniu, że liczba dzieci drugiej narodowości przynajmniej do 40 w wieku szkolnym dochodzi, winna być ustanowiona druga szkoła ludowa z wykładowym językiem tej drugiej narodowości, a to z zastosowaniem do niej przepisów zawartych w ustawie obowiązującej o kosztach zakładania i utrzymywania publicznych szkół ludowych. Wolno wszelako tej drugiej narodowości oświadczyć się za przyłączeniem do szkoły z wykładowym językiem pierwszej narodowości

i natenczas w tej szkole być ma, bez względu czy są klasy równorzędne, lub nie, język wykładowy pierwszej narodowości, język zaś drugiej ma być nauczany jako obowiązkowy dla wszystkich dzieci“.

Wydział powiatowy Żywiecki ale z dodatkiem, aby szkoła paralelna dla drugiej narodowości była wtenczas urządzoną, jeżeli przynajmniej połowa rodziców dzieci uczęszczających do szkoły za tem się oświadczy.

Nakoniec Wydziały powiatowe Buczacki i Podhajecki, które są zdania, aby decyzję pozostawić krajowej Radzie szkolnej. Wydział powiatowy Chrzanowski uważa naukę języka ruskiego w zachodniej Galicyi za niepotrzebną, zaś co do wschodniej Galicyi nie daje zdania, bo mu tamtejsze stosunki nie są znane.

Stanowczej odpowiedzi nie daje miasto Tarnów.

Z tego przedstawienia okazuje się:

1. Że cztery powiaty oświadczyły, iż nie dają żadnego zdania z powodu, iż w ich powiatach nie ma Rusinów – mianowicie powiat Chrzanowski dlatego, że mu stosunki wschodniej Galicyi nie są znane.

2. Że bezwarunkowo za wnioskiem posła Romańczuka oświadczyły się cztery powiaty

3. Że za wnioskiem posła Romańczuka oświadczyło się jeszcze 12 powiatów i jedno miasto ale z pewnymi dodatkami.

4. Że przeciw wnioskowi posła Romańczuka oświadczyło się bezwarunkowo 18 powiatów i trzy miasta i

5. że również przeciw wnioskowi posła Romańczuka ale z pewnymi modyfikacyami oświadczyło się 8 powiatów.

6. że jedno miasto nie dało stanowczej odpowiedzi.

Stoją więc po stronie wniosku posła Romańczuka 17 reprezentacyi, przeciw niemu 29 reprezentacyi.

Wcale żadnej odpowiedzi nie dało 28 powiatów i 24 miast.

Przystępujemy obecnie do streszczenia zdania c. k. Rady szkolnej krajowej zawartego w załączeniu (**Alegat 4. z dwoma subalegatami**).

C. k. krajowa Rada szkolna nie postawiła formalnego wniosku za przyjęciem lub za odrzuceniem wniosku posła Romańczuka. Wypowiedziała ona tylko pewne uwagi, które jej się nastreczyły z ustaw szkolnych obecnie obowiązujących i z praktycznego zawiadostwa szkół ludowych. I tak:

1. Uważa krajowa Rada szkolna, że jakkolwiek ustawa zasadnicza z dnia 21. grudnia 1867. L. 142. Dz. pr. i rozp. P. stanowi, że w krajach zamieszkałych przez więcej narodowości, publiczne zakłady naukowe winny być tak urządzone, aby każdej narodowości dane były środki do kształcenia się we własnym języku, to przecież ustawa ta wyklucza przymus pobierania nauk we własnym języku, tak że każdy uczeń pobierać może nauki we własnym języku lub w języku drugiej narodowości.

2. Przeprowadzenie wniosku, aby tam, gdzie są dwie lub więcej szkół ludowych dla tej samej płci, w jednej z tych szkół był językiem wykładowym język drugiej narodowości, jest możebnem, gdyż nauczyciele wychodzący z Seminaryów we wschodniej części kraju nabywają przysposobienia do udzielania nauki w obu językach. Nie stałyby także na przeszkodzie względy dydaktyczno - pedagogiczne, gdyż młodzież w miejscowościach przez dwie narodowości zamieszkałych, uczy się obu języków, może więc z łatwością przechodzić ze szkół polskich do ruskich i odwrotnie.

3. Ostatni ustęp wniosku posła Romańczuka postanawia, że c. k. krajowa Rada szkolna w porozumieniu z Radą gminną orzeka, w której ze szkół istniejących ma być zaprowadzony język mniejszości. Przeprowadzenie tego postanowienia napotka w wykonaniu na tru-

dności. Za przykład niech posłuży następujący fakt: W Kołomyi istnieją dwie czteroklasowe szkoły z językiem wykładowym polskim N. I. i N. II. Jeżeliby szkoła N. II. przeznaczoną została na wykład w języku ruskim, to w obec okoliczności, iż tylko frekwencja a nie cyfra ludności decyduje o kategorii szkoły, szkoła N. II. musiałaby być zredukowaną na dwuklasową, jeżeliby tylko 150 uczniów do niej się zapisało. Dla pozostałych zaś uczniów polskiej narodowości trzeba by się postarać o nową szkołę.

4. Zaprowadzenie języka ruskiego jako wykładowego dałoby się przeprowadzić we właściwych szkołach paralelnych, to jest w szkołach takich, w których uczniowie pobierają naukę w tym samym zakresie, w jakim ją pobierają uczniowie w klasie, przy której ta klasa paralelna istnieje.

Zaprowadzenie zaś języka mniejszości jako wykładowego w szkołach niższej kategorii, w których dzieci różnych stopni nauki pobierają naukę w jednej klasie, jest niemożliwym, i w takim wypadku możnaby tylko w ten sposób przeprowadzić wniosek posła Romańczuka, jeżeliby się urządziło osobną szkołę nadedatową z językiem wykładowym mniejszości.

Przedstawiwszy Wysokiemu Sejmowi analizę materiału, jaki stał Wydziałowi krajowemu do dyspozycji, przystępuje Wydział krajowy do umotywowania swojego wniosku:

Niewątpliwą jest rzeczą, że każda ustawa, jeżeli ma wyrzec pożądanego skutek w życiu narodu, opartą być winna na faktycznym stanie rzeczy, na potrzebach narodu i na sprawiedliwości.

Ztąd wynika, że jeżeli zmiana jakiej obowiązującej ustawy zamierzona jest, gruntownie zbadać należy, czy faktyczny stan i potrzeby ludu się zmieniły tak dalece, iż zamierzona zmiana stała się nie tylko pożyteczną ale i konieczną.

Tem troskliwiej trzeba wniknąć gruntownie w rzecz, jeżeli ustawa zmienić się mająca przez dłuższy szereg lat już się wzięła i naród do niej przyłgął i przyzwyczaił się.

Z tych wychodząc zasad zbadamy podstawy ustawy z d. 22. czerwca 1867. Nr. 13. Dz. u. i r. k.

Są one następujące:

1. O języku wykładowym stanowi ten, który szkołę utrzymuje.
2. W szkołach, które pobierają zasilek z funduszków publicznych stanowi o języku wykładowym gmina, której orzeczenie podpada zatwierdzeniu krajowej Rady szkolnej.
3. W mieszanych szkołach język, który nie jest wykładowym, jest przedmiotem obowiązkowym.

Zasady te są tak sprawiedliwe, tak odpowiadające potrzebom naszym, tak trzymają prawa obu narodowości na równi, że nie przeciw nim zarzucić się nie da, a mianowicie:

do 1. Że stanowi o języku ten, który szkołę utrzymuje, jest naturalnym wynikiem pierwszych podstaw prawa. Kto bowiem ponosi koszt szkoły, ten ma prawo żądać, aby w niej uczono tak i tego, czego on żąda, byle tylko żądanie to nie sprzeciwiało się celom nauki lub ogólnie obowiązującym ustawom. Wola ta fundatora musi być wypełnioną a dane mu w akcie fundacyjnym przyrzeczenie musi być dotrzymanem, jeżeli nie ma nastąpić niechęć w zakładaniu szkół i utrata wiary w dane w dokumentach fundacyjnych przez władze publiczne przyrzeczenie.

do 2. Wola gminy jest najsprawiedliwszym probierzem pod tym względem. W Radzie gminnej zasiadają ojcowie dzieci, o których wychowanie właśnie idzie. Oni znają najlepiej potrzebę swoich dzieci, a jak dobrze rodziców przymuszać nie można, aby posyłali dzieci do innej jak tej szkoły, którą sobie wybrali, tak dobrze zbiorowa wola rodziców reprezentowana w Radzie gminnej, musi być jedynie decydującą. Jest to wykonaniem przyrodzonego prawa rodziców reprezentowanych zbiorowo w Radzie gminnej. Aby wszelako w wykonaniu tej zasady

nie zaszyły nadużycia, podpada orzeczenie gminy zatwierdzeniu kraj. Rady szkolnej, najwyższej pod względem wychowania publicznego powagi w kraju.

do 3. Że zaś drugi język, który nie jest wykładowym, jest przedmiotem obowiązkowym, wynika to ze wspólności obu narodowości, z ich pożycia obok siebie, z potrzeby porozumienia się łatwego między sobą, z konieczności wykształcenia młodzieży tak, aby z płodów naukowych obu narodowości korzystać mogła, aby kiedyś w praktycznym życiu jednej i drugiej narodowości mogła być pożyteczną; wynika nakoniec z bardzo moralnej pobudki, aby młodzież już na ławie szkolnej łączyła się między sobą i nie widziała w różnicy języka powodu do waśni i rozbratu. Jeżeli już obrządek religijny w kościele ich dzieli, niech ich przynajmniej w szkole mowa nie dzieli, niech to, co razem w zgodzie dla dobra kraju żyć powinno i faktycznie żyje, nie zostaje sztucznie rozdzielonem i powaśnionem.

Celu zgody między dziećmi obu narodowości dopięła istotnie obecnie obowiązująca ustawa, na co wybitnego dowodu dostarcza nam tablica 5 (**Alegat 5**).

W tablicy tej zawarte są miejscowości z ludnością mieszaną do 12.000 dusz.

Wykazuje ta tablica:

1. Że gmin takich, w których językiem wykładowym w szkole jest język polski, a ludność ruska wynosi wyżej $\frac{1}{4}$ części a nawet wyżej połowy, jest 156, zaś gmin takich, w których językiem wykładowym w szkole jest język ruski, a ludność polska wynosi więcej jak $\frac{1}{4}$ części, a nawet więcej jak połowę, jest 158.

2. Że jeżeli w pewnych szkołach polskich mniejszość ruska a nawet większość słucha wykładów w języku polskim, to z drugiej strony w innych szkołach mniejszość polska a nawet większość polska słucha wykładów w języku ruskim.

Stosunek ten wykazuje najjaśniej, że w kraju nie masz niezgody w szkole między młodzieżą, że nie masz mowy o pokrzywdzeniu jednej lub drugiej narodowości, i że znaczna mniejszość a nawet większość stosuje się do decyzji Rady gminnej zatwierdzonej przez c. k. Radę szkolną.

Z tych dat statystycznych wynika, że Wysoki Sejm uchwalając obecnie obowiązującą ustawę o języku wykładowym i biorąc za podstawę wolę gminy, trafił w samą rdzeń potrzeb kraju, ustalił pod tym względem spokój w gminie i w kraju, złączył w szkole obydwie narodowości w jeden zastęp, który nie zna waśni o język wykładowy.

Ustawa ta opartą więc jest na szerokiej słusznej podstawie, odpowiada i dziś zupełnie potrzebom kraju i szkoły i jest sprawiedliwą — jest zatem dobrą.

A teraz obaczmy, co nam ofiaruje wniosek posła Romańczuka w zamian za tę ustawę:

1. Poseł Romańczuk usuwa co do języka wykładowego wolę fundatora zagwarantowaną aktem fundacyjnym w miejscowościach z mieszaną ludnością, jeżeli mniejszość wynosi przynajmniej jedną czwartą część lub z ludnością nad 12.000 przynajmniej 3000 dusz.

2. W tych samych miejscowościach usuwa wniosek ten wolę rodziców reprezentowaną w Radzie gminnej, chociaż wola ta w wychowaniu dzieci jest przyrodzonym prawem rodziców.

3. Wniosek w mowie będący nie daje żadnego wyjaśnienia, dlaczego w powyższych miejscowościach ma jedynie cyfra ludności rozstrzygać, w miejscowościach zaś o mniejszej mniejszości, mają pozostać nietknięte dotychczasowe zasady, to jest: wola fundatora i wola gminy. A wyjaśnienie to było potrzebnem, bo prawa młodzieży w obydwu rodzajach miejscowości są jedne i te same.

4. Wniosek posła Romańczuka biorąc za podstawę jedynie cyfrę ludności, każe tworzyć szkoły ruskie i paralelne klasy, choćby mała część lub wcale żaden uczeń do tych nowych zakładów się nie zgłosił.

5. Wniosek ten nie oznacza, co się ma stać, jeżeliby gmina mająca kilka szkół polskich, nie chciała żadnej ustąpić.

Już komisya edukacyjna złożona z mężów fachowych, gruntownie obznajomionych z rzeczą wychowania publicznego, przystępując z szczerą i nie tajoną życzliwością dla wniosku

posła Romańczuka do pracy, przyszła do przekonania, że ani cyfra ludności, ani objawiona wola rodziców, ani droga petycyi nie mogą dać podstawy dostatecznej do ugruntowania potrzeby do utworzenia szkół lub klas z językiem drugiej narodowości jako wykładowym. Również wykazaliśmy wyżej, że c. k. krajowa Rada szkolna uważa przeprowadzenie w praktyce wniosku posła Romańczuka w niektórych razach za wręcz niemożliwe.

Gdy tym sposobem wniosek posła Romańczuka usuwa jedynie słuszne i sprawiedliwe podstawy zawarte w obecnie obowiązującej ustawie, gdy w niektórych i liczniejszych wypadkach wniosek posła Romańczuka przyjmuje zasady obecnie obowiązującej ustawy, zatem sam z sobą jest w sprzeczności, gdy wniosek ten nie przewiduje w praktyce licznych zawikłań a tem mniej im zaradza, gdy wniosek ten w niektórych wypadkach nie da się nawet przeprowadzić w praktyce, gdy nadto nie istnieje żadna potrzeba, aby to, co oparte jest na szerszych i sprawiedliwych podstawach, przeciw czemu nikt w kraju nie występuje, co się wzięło w naród i umożliwiłoby spokojne i dla oświaty publicznej korzystne pożycie obu narodowości obok siebie i ze sobą, naruszonem zostało dla zmiany niejasnej i mogącej być szkodliwą, Wydział krajowy nie może przyznać wnioskowi posła Romańczuka miana wniosku opartego na potrzebach kraju i na sprawiedliwości, musi pod tym względem przyznać pierwszeństwo obecnie obowiązującej ustawie, a tem samem wnosić jej utrzymanie, a odrzucenie wniosku posła Romańczuka. Jakkolwiek w kwestyi wychowania publicznego kwestya finansowa jest drugorzędną, to przecież nie należy jej spuszczać z oka i obowiązkiem naszym jest oszczędzać skarb publiczny zawsze i wszędzie, gdzie oszczędność ta jest usprawiedliwioną.

Przez przyjęcie wniosku posła Romańczuka, jak wyżej wykazaliśmy nieugruntowanego, przybyłoby krajowi i gminom znaczny ciężar.

Nie możemy również pominąć kwestyi następującej:

We wniosku posła Romańczuka mowa jest o miastach w których z ludnością nad 12.000 dusz mniejszość wynosi co najmniej 3.000 dusz.

Owóż według tablicy Nr. 6. (**Alegat 6.**) mamy w kraju 12 miast z ludnością nad 12.000 dusz.

We wszystkich tych miastach albo przeważa ludność polska, albo wcale ludności ruskiej nie ma. Zaś w pięciu tylko z tych miast przenosi ludność ruska cyfrę 3.000 to jest we Lwowie, w Stryju, Drohobyczu, Kołomyi i Tarnopolu. Lwów opuszczamy, bo we Lwowie istnieją już dwie szkoły z językiem wykładowym ruskim.

Nie zaprzeczamy, że jeżeli w tych czterech miastach a nawet w innych mniej jak 12.000 dusz liczących, okaże się wskutek żądania rodziców potrzeba urządzenia osobnych szkół lub klas paralelnych z językiem wykładowym ruskim, takowe zaprowadzone być winne. Ale na to nie potrzeba zmiany istniejącej ustawy, wystarczy zupełnie droga administracyjna, gdyż §. 6. ustawy państwowej z dnia 14. Maja 1869. L. 62 dz. p. p. i R. pozostawia pod tym względem zupełną swobodę c. k. krajowej Radzie szkolnej.

Jeżeli więc krajowa Rada szkolna po wysłuchaniu tych, którzy szkołę utrzymują, po zbadaniu listy zapisanych uczniów, po przekonaniu się, iż dostateczne są środki i po zbadaniu innych miejscowych okoliczności przekona się, iż zaprowadzenie nowej szkoły lub klasy paralelnej jest potrzebnem, uczyni to, a tem samem cel we wniosku posła Romańczuka co do tych kilku miast zamierzony będzie osiągnięty.

Takie załatwienie wniosku posła Romańczuka uważa Wydział krajowy za jedynie możliwe i odpowiadające dobru kraju i obudówch w nim mieszkających narodowości. Przyjęcie wniosku posła Romańczuka, a nawet wejście choćby tylko w zasadzie na drogę przez niego wskazaną, byłoby i musiałoby być wątkiem do dalszych wniosków o zmianę obecnie obowiązującej ustawy, takim wnioskom nie byłoby i niemogłoby być końca tem mniej, ile że poseł Ro-

mańczuk zapowiada, iż na razie tylko stawia ten wniosek, zastrzegając Rusinom na przyszłość wszystkie ich prawa.

W końcu niech nam wolno będzie dorzucić kilka słów o rzekomem pokrzywdzeniu praw Rusinów pod względem szkół ludowych.

Jeżeli ustawa z dnia 22. Czerwca 1867. L. 13. d. u. i roz. kr. stawia pod względem zaprowadzenia języka wykładowego w szkołach dla Polaków i Rusinów te same warunki, jeżeli w szkołach z wykładowym językiem polskim, dzieci narodowości polskiej uczą się obowiązkowo języka ruskiego i odwrotnie, jeżeli w niektórych szkołach ruskich, chociaż większość ludności jest polska, młodzież polska słucha nauki w języku ruskim, jak i odwrotnie, jeżeli szkół takich w których językiem wykładowym jest język ruski — a mimo to mniejszość, a nawet większość polska słucha wykładów ruskich, jest więcej niż takich, w których mniejszość a nawet większość ruska słucha wykładów polskich, jeżeli pod względem wyznaczenia języka wykładowego w szkole, gminom nadaną jest największa wolność, jeżeli nakoniec ludność używająca języka polskiego, a wynosząca 3,058.400 dusz wyższą jest od ludności używającej języka ruskiego, która liczy 2,549.707 dusz, a mimo to ilość szkół z językiem wykładowym ruskim wedle wykazu (**Alegat 7.**) przewyższa ilość szkół z językiem wykładowym polskim, bo pierwsza liczy 1.376 szkół, druga zaś tylko 1.212 szkół, zatem o 164 szkół mniej, to o pokrzywdzeniu Rusinów mowy być nie może.

II. Co do szkół średnich.

Pod tym względem stawia poseł Romańczuk następujący wniosek:

W paralelnych klasach wszystkich szkół średnich na żądanie rodziców co najmniej 25 uczniów ma krajowa władza szkolna bezzwłocznie zarządzić zaprowadzenie drugiego języka krajowego jako wykładowego.

Przy postępowaniu uczniów do wyższych klas paralelna klasa z drugim językiem wykładowym będzie postępować razem z uczniami przynajmniej tak długo, dokąd liczba uczniów nie zejdzie poniżej 20.

I pod tym względem zażądaliśmy zdania Wydziałów Rad powiatowych i większych miast w kraju, a rezultat jest następujący:

1. Nie dają zdania, bo nie ma tam Rusinów:

Wydziały powiatowe: Pilzneński, Bialski, Bocheński, Wielicki i miasto Wieliczka, wreszcie Wydział powiatowy Rohatyński, bo nie ma w tym powiecie szkół średnich i w ogóle ludność nie czuje potrzeby zmiany.

2. Nie objawia również swego zdania Wydział powiatowy Chrzanowski, bo mu stosunki Galicyi wschodniej nie są znane.

3. Wydział powiatowy Bobrecki zgadza się z zapytywaniem komisji edukacyjnej.

4. Wydział powiatowy Borszczowski zgadza się na to, co Wydział krajowy i c. k. Rada szkolna postanowią.

5. Wydział powiatowy Kołomyjski był zdania, iż art. V. obecnie obowiązującej ustawy powinien uleść takiej zmianie, któraby uczyniła gruntowne uczenie się języka ruskiego we wszystkich klasach szkół średnich, przedmiotem obowiązkowym, oraz ułatwiała z jednej strony krajowej władzy szkolnej zaprowadzenie drugiego języka krajowego jako wykładowego w klasach paralelnych, jeżeliby poważna liczba rodziców z takim żądaniem wystąpiła, ale także pozostawiała wspomnianej władzy szeroką kompetencję w nieprzychylaniu się do takiego żądania rodziców, ilekroćby w jej uznaniu przyszłość takiej klasy była wątpliwą, lub stan funduszu szkolnego nie pozwalał ich prośbie zadość uczynić.

6. Wydział powiatowy Jarosławski jest zdania, iż rozpowszechnienie języka ruskiego w szkołach średnich jest pożądanem.

7. Miasto Tarnów nie daje stanowczego zdania.

8. Bezwarunkowo za wnioskiem posła Romańczuka są: Miasto Nowy-Sącz, Wydział powiatowy Nowosądecki, Wydział powiatowy Nadwórniański z dodatkiem, by w całej Galicyi obydwaj języki były równie pielęgnowane, Wydział powiatowy Doliński z dodatkiem, by w Przemyślu założyć drugie gimnazjum z językiem wykładowym ruskim i także klasy paralelne przy gimnazyach w Stanisławowie i w Tarnopolu; nakoniec Wydział powiatowy Kosowski z dodatkiem aby w Przemyślu założono gimnazjum ruskie, a w innych gimnazyach stałe paralelki i ażeby we wszystkich miejscowościach, w których będą gimnazya ruskie lub klasy paralelne ruskie, zaprowadzono ruską czteroklasową szkołę ludową.

9. Za wnioskiem posła Romańczuka ale z dodatkami pewnymi: Wydział powiatowy Przemyślański ale z warunkiem, aby język ruski jako wykładowy zaprowadzony został w istniejących już klasach paralelnych i Wydział powiatowy Grybowski z zastrzeżeniem, ażeby wykład odbywał się w języku ruskim a nie rosyjskim; Wydział powiatowy Zbarazki ale z dodatkiem, że o potrzebie zaprowadzenia drugiego języka w klasach paralelnych, stanowiąc na zgłoszenie się rodziców pewnej ilości uczniów, Rada szkolna krajowa w porozumieniu z Wydziałem krajowym na zaopiniowany przez Wydział powiatowy wniosek dotyczącej gminy. Te same organa stanowiąby także o rozwiązaniu takich klas.

10. Bezwarunkowo przeciw wnioskowi posła Romańczuka są Wydziały powiatowe: Buczacki, Żywiecki, Brzeski, Rudeński, Kałuski, Jasielski, Skatacki, Brzozowski, Drohobycki, Turecki, Myślenicki, Tarnobrzeski, Krakowski, Jaworowski, miasto Drohobycz i miasto Zaleszczyki.

11. Również przeciw wnioskowi posła Romańczuka, ale z pewnymi dodatkami są:

Wydział powiatowy Żydaczowski ale z dodatkiem, aby w miastach wschodniej części kraju, z ludnością nie mniej jak 20.000. a z tej 25% narodowości ruskiej, urządzić przy gimnazyach klasy paralelne z językiem wykładowym ruskim na próbę po której okaże się, czy rzeczywiście jest potrzeba dążyć do odpowiedniej zmiany ustawy; Wydział powiatowy Rzeszowski z dodatkiem, ażeby we wszystkich szkołach średnich, począwszy od klasy III. nauka języka ruskiego była obowiązkową; Wydział powiatowy Zaleszczycki ale z dodatkiem, aby na próbę urządzić n. p. w Stanisławowie klasy paralelne z językiem wykładowym ruskim; Wydział powiatowy Cieszanowski z dodatkiem, aby ustanowić w miarę potrzeby gimnazya z językiem wykładowym ruskim; Wydział powiatowy Żółkiewski z tą odmianą, aby w szkołach średnich w Przemyślu, Stanisławowie, Kołomyi, Tarnopolu i Brzeżanach wprowadzone zostały z rokiem szkolnym 1885/86 stałe paralelne oddziały z wykładowym językiem ruskim we wszystkich klasach; Wydział powiatowy Czortkowski ale z dodatkiem, aby we wszystkich szkołach średnich nauka języka ruskiego była obowiązkową; Wydział powiatowy Rawski z tą odmianą, aby w Kołomyi, Stryju, Samborze, Brzeżanach i w Przemyślu zaprowadzone zostały nowe gimnazya z językiem wykładowym ruskim i z obowiązkiem uczenia się języka polskiego; Wydziały powiatowe Trembowelski, Nowotarski, Dąbrowski i Mielecki ale z dodatkiem, aby we wszystkich szkołach średnich nauka języka ruskiego była obowiązkową; Wydział powiatowy Podhajecki z odmianą, że krajowa Rada szkolna orzeka, które przedmioty mają być wykładane w języku polskim a które w ruskim w jednej i tej samej klasie. W zachodniej części kraju ma być język ruski przedmiotem obowiązkowym; nakoniec Wydział powiatowy w Kamionce Strumiłowej z dodatkiem, aby jedno lub dwa gimnazya z językiem wykładowym ruskim urządzone zostały.

Stoi więc po stronie wniosku posła Romańczuka 8 reprezentacyi, przeciw 29 reprezentacyom; 10 reprezentacyj nie daje stanowczej odpowiedzi.

Nie dało odpowiedzi 30 Wydziałów powiatowych i 24 miast.

C. k. kraj. Rada szkolna jest przeciwną wnioskowi posła Romańczuka, a jej argumentacja jest następująca:

„O ile z niedość ściśle przez posła Romańczuka sformułowanej zmiany art. V. ustawy z dnia 22. Czerwca 1867. L. 13. Dz. ust. i rozp. kraj. wnioskować można, zmiana ta polegać ma na tem:

1. że o potrzebie i możliwości obok wykładów w języku polskim, także wykładów w języku ruskim, orzekać ma w każdym wypadku władza szkolna krajowa, nie jak stanowi obecnie obowiązująca ustawa, dopiero na żądanie 25 uczniów, lecz już z mocy ustawy zawsze, jeżeli istnieje powyższa liczba uczniów ruskiej narodowości;

2. że w takich wypadkach zaprowadzenie języka ruskiego jako wykładowego nie miałyby ograniczyć się do pojedynczych przedmiotów, lecz powinnyby być utworzone osobne ruskie klasy paralelne;

3. że raz utworzona szkoła paralelna z językiem wykładowym ruskim miałyby istnieć tak długo, jak długo liczba uczniów w tej klasie nie spadłaby niżej 20.“

Takie konkluzye wysnuwa kr. Rada szkolna z wniosku posła Romańczuka, jeżeli się przyjmie za pewne, że wnioskodawca miał życzenie, aby oznaczona liczba uczniów 25 odnosiła się nie do całego zakładu, ani do jednego oddziału, ale do pewnej klasy jako całości, że zatem język ruski nie miałyby być zaprowadzonym we wszystkich oddziałach paralelnych, jeżeliby tego zażądało najmniej 25 uczniów ruskiej narodowości, ani też w pewnej klasie paralelnej, jeżeliby tego zażądało przynajmniej 25 uczniów tej klasy paralelnej, lecz wtedy, gdy się zatem oświadczy 25 uczniów pewnej klasy.

Tak samo przypuszczać należy, iż zwinięcie klasy paralelnej nastąpić ma wtenczas, jeżeli do niej nie zaś do całej klasy zgłosiło się mniej jak 20 uczniów ruskiej narodowości.

C. k. krajowa Rada szkolna dołączyła do swojej opinii wykaz tych gimnazyów z językiem wykładowym polskim, w których w Grudniu 1884. w pojedynczych klasach uczęszczało najmniej 25 uczniów narodowości ruskiej. Lwowskie gimnazya pominięte zostały, gdyż we Lwowie istnieje gimnazjum z językiem wykładowym ruskim. Jeżeliby więc wszyscy w tej tablicy wykazani uczniowie narodowości ruskiej oświadczyli się za językiem wykładowym ruskim, to możliwość zakładania ruskich klas paralelnych zachodziłaby tylko w gimnazyach w Kołomyi (przy I. i II. klasie), w Przemyślu (przy I., II., III. i V. klasie), w Stanisławowie (przy I. klasie), w Stryju (przy I. i II. klasie), w Tarnopolu (przy I. i II. klasie) w ogóle w 11. klasach (na 57 klas).

Lecz i to przypuszczenie jest problematyczne, gdyż nie wszyscy Rusini uczęszczają do klas z językiem wykładowym ruskim. We Lwowie bowiem w okresie od 1873—1883 uczęszczało tylko 69·06% uczniów narodowości ruskiej do gimnazjum ruskiego, zaś 30·94% do polskiego lub niemieckiego gimnazjum. W roku szkolnym 1884/85 stosunek ten prawie się nie zmienił, gdyż 69·83% uczniów narodowości ruskiej uczęszczało do gimnazjum ruskiego zaś 30·17% do innych gimnazyów.

Lecz i pod względem dydaktycznym byłaby proponowana zmiana niekorzystną, gdyż uczniowie, którzyby w niższych klasach słuchali wykładów w języku ruskim, przechodząc do wyższych klas z językiem wykładowym polskim, natrafiliby niezawodnie na pewne trudności w nabyciu nauk, a nawet na materyalne trudności, gdyż ze zmianą języka wykładowego zmienićby także musieli książki szkolne.

Trudności te podniosła także w zeszłym roku komisya edukacyjna.

Wreszcie według zdania c. k. krajowej Rady szkolnej i pod względem pedagogicznym nie zalecałby się wniosek posła Romańczuka, gdyż w skutek podziału klas według języka wykładowego, rozbudzićby się mogły silniej różnice narodowe, na czem ucierpiałby porządek szkolny.

Wydział krajowy podziela w zupełności wątpliwości i przeszkody przez c. k. krajową Radę szkolną, a częściowo także przez komisję edukacyjną zeszłego roku podniesione i z tych powodów nie może zalecić Wysokiemu Sejmowi wniosku posła Romańczuka do przyjęcia.

Lecz i przeciw środkowi wyjścia przez c. k. Radę szkolną proponowanemu t. j. utworzeniu w Przemyślu drugiego gimnazjum z językiem wykładowym ruskim, poważne przemawiają powody.

Jako jedyny argument do swej propozycji przytacza c. k. krajowa Rada szkolna, iż według dołączonej przez nią drugiej tablicy, gimnazjum Przemyskie liczy w czterech klasach t. j. w I., II., III. i V. więcej jak 25 uczniów, zaś w IV., VI., VII. i VIII. więcej jak 20 uczniów.

Ale sama c. k. krajowa Rada szkolna przytoczyła, jak powyżej wykazaliśmy, iż sama liczba uczniów narodowości ruskiej nie jest jeszcze zapewnieniem frekwencji w tej samej liczbie, a na dowód tego przytoczyła nam frekwencję ruskiego gimnazjum we Lwowie, wedle której nie spełna 70% uczniów ruskiej narodowości uczęszcza do gimnazjum ruskiego, zaś przeszło 30% uczęszcza do gimnazjum polskiego i niemieckiego. Stosując więc tę samą proporcję do gimnazjum ruskiego w Przemyślu (dla zaokrąglenia 70% do 30%) to przyszłe to gimnazjum mogłoby się spodziewać następującej frekwencji:

W	I. klasie	25.30
	II.	"	22.40
	III.	"	22.40
	IV.	"	16.80
	V.	"	24.50
	VI.	"	14.70
	VII.	"	14.70
	VIII.	"	15.40
Razem 156 uczniów								

a w gimnazjum polskim pozostałoby jeszcze 600 uczniów.

Nawet poseł Romańczuk niechce klas ruskich, w którychby było mniej jak 20 uczniów, a takich się spodziewać możemy w nowym gimnazjum czterech.

Musimy podnieść także i następującą okoliczność: ponieważ zaprowadzenie drugiego gimnazjum z językiem wykładowym ruskim nie mogłoby być przez Wysoki Sejm wyrzeczonym bez wysłuchania zdania Rady powiatowej Przemyskiej (art. VII. ust. z dnia 22. czerwca 1867. L. 13. Dz. ust. i rozp. kraj.) przeto Wydział krajowy, aby dostarczyć Wysokiemu Sejmowi kompletnego materiału do orzeczenia, zażądał zdania Rady powiatowej Przemyskiej, która jednogłośnie oświadczyła się przeciw zaprowadzeniu drugiego gimnazjum w Przemyślu z językiem wykładowym ruskim.

Mimo tych ważnych powodów, gdyż z drugiej strony kraj. Rada szkolna jako najwyższa Magistratura szkolna przemawia za zaprowadzeniem 2go gimnazjum w Przemyślu z językiem wykładowym ruskim, a przypuszczenie nasze powyższe, iż nie znajdzie się dostateczna ilość uczniów dla tego gimnazjum jest tylko przypuszczeniem, przeto Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

„Sejm Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ks. Krakowskiem oświadcza się za zaprowadzeniem drugiego gimnazjum w Przemyślu z językiem wykładowym ruskim“.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Ks. Krakowskiem.

Lwów dnia 17. Listopada 1885.

Marszałek krajowy:
Dr. Zybliskiewicz.

Sprawozdawca:
Dr. Franciszek Smolka w. r.
Członek Wydziału krajowego.

Alegat 1. do LW. 36373/85.

Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych

dla

Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Rok 1867.

Wydano i rozesłano dnia 28. Sierpnia 1867.

V. Część.

Nr. 13.

U s t a w a

o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestw Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi i Wielkiego Księstwa Krakowskiego postanawiam, co następuje:

Artykuł I.

Prawo stanowienia o języku wykładowym w szkołach ludowych służy tym, którzy szkołę utrzymują.

Artykuł II.

Jeżeli szkoła ludowa pobiera zasiłek z funduszów publicznych, prawo stanowienia, który z języków, polski albo ruski, ma być wykładowym, wykonywa gmina wspólnie z władzą szkolną krajową w ten sposób, że orzeczenia gminy ulegają zatwierdzeniu władzy szkolnej krajowej.

Artykuł III.

W każdej szkole ludowej, w której część uczęszczającej młodzieży używa polskiego, część zaś ruskiego języka, ten język, który nie jest wykładowym, będzie obowiązkowym przedmiotem nauki w granicach szkole odpowiednich.

Począwszy od trzeciej klasy wszystkich wyższych szkół ludowych język niemiecki jest obowiązkowym przedmiotem nauki.

Artykuł IV.

W szkołach średnich, utrzymywanych wyłącznie funduszem prywatnym, czy to gminy czy osób pojedynczych lub zbiorowych, językiem wykładowym będzie ten, za jakim oświadczą się dostarczający dla szkoły funduszu.

Artykuł V.

W szkołach średnich, w części lub w całości utrzymywanych z funduszków publicznych, językiem wykładowym jest język polski z następującymi zastrzeżeniami:

a) Język ruski pozostaje jako wykładowy dla nauki języka ruskiego, tudzież w czterech niższych klasach gimnazjum akademickiego we Lwowie.

Co do języka wykładowego w nauce religii, obowiązują istniejące przepisy.

b) O czasowej potrzebie i możliwości zaprowadzenia obok wykładów w języku polskim także wykładów ruskich w pojedynczych przedmiotach nauki, orzeka w każdym danym przypadku władza szkolna krajowa na żądanie rodziców przynajmniej 25 uczniów.

c) W klasach z językiem wykładowym ruskim nauka języka polskiego w szkołach średnich, z językiem wykładowym polskim nauka języka ruskiego jest obowiązkiem względnym, t.j. zależnym od oświadczenia się w tej mierze rodziców.

d) Dopóki ustawa krajowa inaczej nie orzecze, pozostaje język niemiecki w dotychczasowym zakresie wykładowym w gimnazjum II we Lwowie i gimnazjum niższem realnem w Brodach.

Artykuł VI.

Co do nauki języka niemieckiego, będącego obowiązkowym we wszystkich klasach szkół średnich, przestrzegane będą przepisy cesarskiego postanowienia z dnia 20. Lipca 1859. (Dz. pr. P. z r. 1859. l. 150).

Artykuł VII.

O zmianach co do języka wykładowego w szkołach średnich z funduszu publicznego utrzymywanych w ogóle, a w szczególności mających na celu stopniowe rozszerzanie wykładów w języku ruskim przez zaprowadzenie go stale, bądź w pojedynczych klasach głównych lub pobocznych (równoległych), bądź z czasem w całych gimnazyjach lub szkołach realnych, stanowić będzie na przyszłość Sejm po wysłuchaniu Rad powiatowych.

Artykuł VIII.

Uczącym się, względnie ich rodzicom lub opiekunom, zostawia się wolność w wyborze szkoły tak, że uczniowie bez względu na obrządek słuchać mogą polskich lub ruskich wykładów.

Artykuł IX.

Wszystkie przepisy z ustawą niniejszą niezgodne uchylają się.

Artykuł X.

Wprowadzenie tej ustawy w wykonanie polecam Memu Ministrowi Wyznań i Oświecenia.

Laxenburg 22. Czerwca 1876.

Franciszek Józef m. p.

L. S.

Ferdynand baron Beust m. p.

Z najwyższego polecenia:

Bernard kawaler de Meyer m. p.

Alegat 2. do LW. 36373/85.

L. s. 637/84.

W n i o s e k.

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Następującą nowelę do ustawy o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich

U s t a w a

z dnia zmieniająca niektóre postanowienia z d. 22. Czerwca 1867 r. (Dz. u. kr. z r. 1867 L. V. z d. 28. Sierpnia 1867 r.) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestw Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Tytuł I.

Niżej wymienione artykuły ustawy z dnia 22. Czerwca 1867. (Dz. u. kr. z r. 1867 L. V. z 28. Sierpnia 1867.) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestw Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Kakowskiem przestają od teraz obowiązywać. Te artykuły mają na przyszłość brzmieć jak następuje:

Art. II.

Jeżeli szkoła ludowa pobiera subwencyę z fundusów publicznych, to prawo decydowania, który z języków, polski czy ruski, ma być wykładowym, wykonuje gmina wspólnie ze szkolną władzą krajową w ten sposób, iż orzeczenia gminy podlegają zatwierdzeniu szkolnej władzy krajowej.

Jeżeli w jakiej miejscowości z mieszaną ludnością polską i ruską, druga narodowość stanowi co najmniej czwartą część całej ludności, a w miejscowościach z ludnością nad 12 tysięcy co najmniej 3 tysięcy dusz, jest więcej szkół ludowych dla dzieci jednej płci, to przynajmniej w jednej szkole, a jeśli jest tylko jedna szkoła z paralelnemi klasami, to w paralelnych klasach językiem wykładowym ma być język drugiej narodowości. W której i w jakiej szkole ma być wykładowy język drugiej narodowości, decyduje stosownie do liczby dusz obu narodowości i do miejscowych potrzeb, krajowa Władza szkolna w porozumieniu z Radą gminną, względnie z tym, kto szkołę utrzymuje.

Art. V.

b) W paralelnych klasach wszystkich szkół średnich na żądanie rodziców co najmniej 25 uczniów ma krajowa Władza szkolna bezwzględnie zarządzić zaprowadzenie drugiego języka krajowego jako wykładowego. Przy postępowaniu uczniów do wyższych klas paralelna klasa z drugim językiem wykładowym będzie postępować razem z uczniami, przynajmniej tak długo, dokąd liczba uczniów nie zejdzie poniżej 20.

Tytuł II.

Wykonanie niniejszej ustawy polecam Mojemu Ministrowi Oświaty.

Wnioskodawca:

Juljan Romańczuk.

Jan Stupnicki, biskup przemyski, poseł na Sejm krajowy, *Sylwester Sembratowicz*, *Stefan Kaczala*, *Teofil Bereźnicki*, *Ochrymowicz*, *Siczyński*, *Mandyczewski*, *T. Merunowicz*, *Kowalski*, *Biliński*, *Kaszewko*, *Piotr Liniński*, *Antoniewicz*, *Siengalewicz*.

Alegat 3. do LW. 36373/85.

L. s. 968/84.

O d p i s

Sprawozdania komisji edukacyjnej o wniosku p. Romańczuka w sprawie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich.

Wysoki Sejmie!

Wniosek posła Romańczuka, zawierający projekt do częściowych zmian ustawy z dnia 22. Czerwca 1867. w sprawie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich naszego kraju, przekazany został uchwałą Wysokiego Sejmu z dnia 4. Października 1884. komisji szkolnej do sprawozdania.

Zmiany te odnoszą się do dwóch artykułów powyższej ustawy t. j. do artykułów II. i V. Według projektu wnioskodawcy miałyby one opiewać następująco:

Art. II. Jeżeli szkoła ludowa pobiera subwencyę z funduszów publicznych, to prawo decydowania, który z języków, polski czy ruski, ma być wykładowym, wykonuje gmina wspólnie ze szkolną władzą krajową w ten sposób, iż orzeczenia gminy podlegają zatwierdzeniu szkolnej władzy krajowej.

Jeżeli w jakiej miejscowości z mieszaną ludnością polską i ruską, gdzie druga narodowość stanowi co najmniej czwartą część całej ludności, a w miejscowościach z ludnością nad 12 tysięcy, co najmniej 3 tysięcy dusz, jest więcej szkół ludowych dla dzieci jednej płci, to przynajmniej

w jednej szkole, a jeśli jest tylko jedna szkoła z paralelnymi klasami, to w paralelnych klasach językiem wykładowym ma być język drugiej narodowości. W której i w jakiej szkole ma być wykładowy język drugiej narodowości, decyduje stosownie do liczby dusz obu narodowości i do miejscowych potrzeb, krajowa Władza szkolna w porozumieniu z Radą gminną, względnie z tym, kto szkołę utrzymuje.

Art. V. b) W paralelnych klasach wszystkich szkół średnich na żądanie rodziców co najmniej 25 uczniów, ma krajowa Władza szkolna bezzwłocznie zarządzić zaprowadzenie drugiego języka krajowego jako wykładowego. Przy postępowaniu uczniów do wyższych klas, paralelna klasa z drugim językiem wykładowym będzie postępować razem z uczniami przynajmniej tak długo, dokąd liczba uczniów nie zejdzie poniżej 20.

Komisya szkolna na myśl zasadniczą w powyższym projekcie zawartą o tyle jednomyślnie się godziła, iż uznawała za słuszne zarządzenie potrzebie zaprowadzenia szkoły a względnie równoległych klas z odrębnym językiem wykładowym dla ludności jednej narodowości w takich miejscach, w którychby tylko szkoły z językiem wykładowym drugiej narodowości tamże przebywającej istniały, byleby potrzeba ta na pewnych i niewątpliwych podstawach była opartą i wykazaną. W takim zaś razie ustawa nowa podałyby powinna właściwe środki do zaspokojenia tej potrzeby.

Szczerze i z nietajoną życzliwością wszyscy członkowie komisji, przejęci ważnością sprawy, zabrali się do rozwiązania tego powiedzmy z góry — nader trudnego zadania.

Najprzód zwrócono się do artykułu II. Lecz tu nasunęło się zaraz tyle wątpliwości, że usunięcie ich stało się prawie niemożliwym. Odnosiły się one właśnie do wynalezienia takiej podstawy, któraby niewątpliwie dała wyraz istotnej potrzebie ludności jednej narodowości do zaprowadzenia szkoły z jej językiem wykładowym. Wnioskodawca był zdania, że sama cyfra owej ludności, mianowicie pewien stosunek tej cyfry do ogółu ludności, stanowić może pewną i jedynie sprawiedliwą podstawę. Jako kryterium zaliczenia do tej ludności nie przyjmował on obrządku religijnego, lecz oświadczenie przy ostatnim spisie ludności co do języka, jakiego ktoś w życiu towarzyskim używa.

W takim zaś razie przepis projektowanego przez niego artykułu II. stosowałyby należało szczególnie do następujących miast i miasteczek :

a)	ludności ogólnej	Rusinów
Tarnopol . . .	24.371	5.144
Kołomyja . . .	22.934	4.369
Drohobycz . . .	18.177	4.046
Stryj . . .	12.625	3.869
Śniatyn . . .	10.814	4.326
Jaworów . . .	9.058	4.686
Tyśmienica . . .	7.180	3.454
Busk . . .	5.797	1.508

b) miasta mające jedną szkołę z klasami równoległymi,	ludności ogólnej	Rusinów
Horodenka . . .	10.011	5.340
Zbaraż . . .	7.410	1.908
Kałuż . . .	7.188	1.839
Trembowła . . .	6.389	2.343
Skalat . . .	5.438	1.589
Komarńo . . .	5.079	1.984

Przeciw temu zapatrywaniu się ważne jednak podniesiono zarzuty. Wszakże takie miasta jak Stanisławów, Przemyśl i t. p. nie znalazły w niem uwzględnienia, chociaż bardzo być może, że w nich właśnie zachodzić będzie potrzeba zaprowadzenia szkoły z językiem wykładowym ruskim.

Ale pominąwszy ten wzgląd, każdy pojmie, że sama goła cyfra ludności pewnej narodowości niczego jeszcze nie dowodzi, albowiem ludności tej, albo przeważnej jej liczbie na tem właśnie zależy może, iżby jej dzieci uczęszczały do szkoły, używającej języka wykładowego drugiej narodowości. Czyżby więc cyfra sama więcej miała zaważyć, jak *wola ludności*?

Z wielkim też naciskiem podniesiono z innej strony, że tylko objawiona wola rodziców stanowić może słuszną i sprawiedliwą miarę do oceny potrzeby, poprzednio wspomnianej. Sam wnioskodawca przyznał, iż zasada ta dla ludności ruskiej w niejednym miejscu okazałaby się nawet korzystniejszą, aniżeli ta, którą on chce mieć przyjętą, ale nie popierał jej dlatego, ponieważ się obawiał, czy wszędzie będzie także bezstronnie przeprowadzoną. Zkądinąd jednak ważny przeciw tej zasadzie podniesiono zarzut. Gdyby bowiem o potrzebie założenia szkoły, względnie zaprowadzenia klasy równoległej z pewnym językiem wykładowym rostrzygać miała jedynie wola rodziców, to byłaby to podstawa bardzo chwiejna, objawiająca się w każdym roku w innej raz większej, drugi raz mniejszej liczbie zgłaszających się rodziców, coby na istnienie takiej szkoły a tem bardziej na jej rozwój szkodliwie oddziaływać mogło. Obojętną zaś byłoby rzeczą, czyby rodzice wolę swoją przed wpisem dzieci do szkoły, lub podczas niego oświadczyli.

Starano się więc inną wskazać drogę, na którejby dojść można do zbadania życzenia ludności, pragnącej mieć zaprowadzoną szkołę lub klasę równoległą z odrębnym językiem wykładowym. Zastanawiano się mianowicie, czyby droga petycyi nie była ku temu właściwą, albo, czyby nie należało w reprezentacyi gminnej, która zwykle w zastępstwie gminy, utrzymującej szkołę, stanowi o jej języku wykładowym, podać mniejszości tejże w drodze ustawodawczej jakiś środek, któryby zapewniał uwzględnienie słuszných jej co do języka wykładowego życzeń.

Przeciwko drodze petycyi uczyniono jednak ten zarzut, iż ona z łatwością otworzyłaby mogła pole agitacyom, zaś co do reprezentacyi gminnej zrobiono uwagę, że mniejszość ludności jednej narodowości może i żadnego w niej nie posiadać głosu.

Podzielone były także zdania pod tym względem, czy tylko ludność stała, w pewnym miejscu opodatkowana, czy zaś i t. zw. ludność napływowa ma być do objawu życzenia owego powołaną.

A gdy na taki sposób żadna z przytoczonych powyżej dwóch podstaw głównych nie okazała się dostateczną, mniemano, że połączenie ich ze sobą prędzej doprowadzi do zamierzonego celu. Rozmaite także co do tego połączenia objawiono zdania. I tak radzili jedni, aby uwzględniono cyfrę ludności i ilość dzieci, których rodzice pragnęli mieć je zapisane do szkoły z pewnym językiem wykładowym. Innym zdawało się być wskazaniem uwzględnienie cyfry ludności i życzenia jej objawionego na drodze legalnej i niewatpliwej, czy to za pośrednictwem petycyi, czy reprezentacyi gminnej.

Łatwo pojąć, że te sposoby spotkały się z zarzutami, a wnioskodawca stanowczo sprzeciwiał się wszelkiej podobnej kombinacyi, poczytując samą cyfrę ludności za jedynie pewną i stałą podstawę do rozwiązania poruszanej kwestyi. To też, kiedy przyszło do głosowania, żadna z powyższych dwóch podstaw ani sama przez się, ani w połączeniu z drugą większością członków komisji za sobą nie miała.

Oprócz przytoczonych dotąd, komisji szkolnej w rozwiązaniu przedłożonego jej zadania, inne jeszcze nasunęły się trudności. Wskazano przedewszystkiem na art. III. ustawy z dnia 28. Sierpnia 1867., według którego w każdej szkole ludowej, w której część uczęszczającej młodzieży używa polskiego, część zaś ruskiego języka, ten język, który nie jest wykładowym, ma być obowiązkowym przedmiotem nauki w granicach szkole odpowiednich. Rozchodziło się o dokładne oznaczenie stosunku projektowanych przez wnioskodawcę zmian do powyższego artykułu.

Nadto podniesiono wątpliwość, czy pierwszy ustęp artykułu II. jakkolwiek on był prawie dosłownie przejętym z dotychczasowego artykułu II. ustawy z 28. Sierpnia 1867. mógłby z taką samą treścią wejść do projektowanej noweli? Jakkolwiek bowiem ustawa z r. 1867. jako ustawa krajowa tylko w drodze ustawodawstwa krajowego zmienioną być może, to nie trzeba zapominać, iż ustawa państwowa z 14. Maja 1869. w §. 6. odmienne nieco przyjęła postanowienia, skoro orze-

ezenie w sprawie wykładowego języka i nauki drugiego języka krajowego, w granicach, ustawą zakreślonych, przyznaje władzy szkolnej krajowej, która tylko poprzednio wysłuchać winna tego, kto szkołę utrzymuje. Zachodzi więc bardzo ważne pytanie, czy w projektowanej noweli nie należałoby się zastosować do podanej poprzednio treści ustawy państwowej?

Podobnie, jak z projektowanym artykułem II., miała się rzecz i z artykułem V., który się odnosił do szkół średnich. Zwrócono przedewszystkiem uwagę na art. VII. ustawy z r. 1867. według którego o zmianach co do języka wykładowego w szkołach średnich z funduszu publicznego utrzymywanych w ogóle. a w szczególności mających na celu stopniowe rozszerzenie wykładów w języku ruskim przez zaprowadzenie go stale, bądź w pojedynczych klasach głównych lub pobocznych (równoległych), bądź z czasem w całych gimnazyach lub szkołach realnych, stanowiłoby miał na przyszłość Sejm *po wysłuchaniu Rad powiatowych*.

Czyż zresztą konsekwentne przeprowadzenie art. II w formie, przez wnioskodawcę podanej, nie prowadziłyby do bardzo niesłusznych następstw w takim przypadku, w którymby liczba uczniów pewnej klasy po kilku latach n. p. w klasie 6tej, 7mej albo 8mej zesza poniżej 20tu? Wszakże zwiniecie klasy w tym wypadku zniewalałoby uczniów do przeniesienia się do klasy z innym językiem wykładowym albo do szkoły, w innem miejscu położonej, nauczyciele zaś musieliby pójść w odstawkę.

Z tem wszystkim komisya szkolna ani na chwilę nie wątpiła, że korzystne załatwienie meretoryczne sprawy, przez posła Romańczuka poruszanej, jest możliwem, a jeżeli podnosiła trudności i wątpliwości, poprzednio przytoczone, to uczyniła to przez wzgląd na ważność sprawy tudzież wielką jej w następstwach doniosłość dla kraju i wszystkich jego mieszkańców. Gdyby nie krótkość czasu, byłoby się jej zapewnie udało zwalczyć wszystkie te trudności i usunąć wątpliwości, zwłaszcza, żeby w takim razie otrzymała była także pewne oświadczenia i wyjaśnienia ze strony Rządu, który ich na razie dostarczyć nie mógł. Również i Wydział krajowy byłby jej przyszedł w pomoc z pewnemi wyjaśnieniami, dla których byłby może musiał poprzednio zasięgać opinii Rad powiatowych. Oświadczenie tej Władzy było także i z tego względu potrzebne, iż przeprowadzenie projektowanych zmian nie obeszłoby się bez przyczynienia się funduszu krajowego.

Z tych więc powodów komisya szkolna, chociaż pragnęła jak najspieszniej zadośćuczynić żądaniom ruskiej narodowości, o ile te okazały się być usprawiedliwionemi i słusznemi, nie mając jednak przed sobą tego wszystkiego, coby jej dało podstawę do należytego i wszechstronnego zbadania powyższej sprawy, nie wysłuchawszy nawet opinii tak ważnych czynników, jak są niemi c. k. Rada szkolna krajowa i Wydział krajowy, wołała na razie nie wystąpić przed Wysoką Izbę z projektem noweli, któraby może później pod jakimkolwiek bądź względem okazała się niedostateczną albo szkodliwą i dlatego wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby po wysłuchaniu opinii c. k. Rady szkolnej krajowej zbadał sprawę, poruszoną wnioskiem posła Romańczuka co do zmiany ustawy krajowej z dnia 28. Sierpnia 1867. r. i wnioski swoje przedłożył na najbliższej sesyi sejmowej.

Lwów dnia 17. Października 1884 r.

Przewodniczący:

Mayer.

Sprawozdawca:

Zoll.

O d p i s

odezwy Prezydium c. k. Namiestnictwa we Lwowie z dn. 11. Lipca 1885. r. do l. 185/pr.
do Wydziału krajowego.

Szacowną odezwą z dnia 27. Października 1884. L. 51 698 Świetny Wydział krajowy zakomunikował c. k. krajowej Radzie szkolnej uchwałę Wys. Sejmu krajowego z dnia 21. Października 1884. r. polecającą Świetnemu Wydziałowi krajowemu zbadanie wniosku p. Romańczuka co do zmiany ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. (dz. ust. i rozp. kr. Nr. 13) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich oraz przedłożenie wniosków w tej mierze na najbliższej sesji sejmowej.

Po zasięgnięciu opinii c. k. krajowej Rady szkolnej co do powyżej wskazanego wniosku mam zaszczyt oznajmić Świetnemu Wydziałowi krajowemu co następuje:

Wniosek P. Romańczuka ma na celu częściową zmianę ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867 r. Nr. 13. dz. u. kr. o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich, a mianowicie zmianę art. II., tyczącego się szkół ludowych i art. V. tyczącego się szkół średnich.

Pierwszy ustęp art. II. wedle projektu wnioskodawcy zawiera niezmienione postanowienie II. art. wspomnianej ustawy tej treści:

„Jeżeli szkoła ludowa pobiera subwencję z funduszków publicznych, to prawo decydowania, który z języków, polski czy ruski, ma być wykładowym, wykonuje gmina wspólnie z władzą szkolną krajową w ten sposób, iż orzeczenia gminy podlegają zatwierdzeniu władzy szkolnej krajowej“.

Wnioskodawca proponuje do powyższego postanowienia drugi ustęp, w którym biorąc jedynie za podstawę wskazany we wniosku liczebny stosunek ludności ruskiej do ogólnej ludności pewnej miejscowości jako warunek zaprowadzenia także języka drugiej narodowości jako języka wykładowego w szkołach ludowych, zamieszcza dwa żądania, pierwsze: aby w miejscowościach, gdzie są dwie lub więcej szkół ludowych dla tej samej płci, był językiem wykładowym przynajmniej w jednej z tych szkół język drugiej narodowości, a drugie żądanie: aby tam gdzie jest jedna tylko szkoła z klasami paralelnymi, w tych klasach był językiem wykładowym język drugiej narodowości.

To projektowane postanowienie zmierza więc do tego, aby w razie, jeżeli tylko zachodzi wspomniany wyżej warunek — przynajmniej w jednej z więcej szkół ludowych dla tej samej płci w pewnej miejscowości istniejących, a względnie w klasach paralelnych jednej istniejącej szkoły był zaprowadzony język drugiej narodowości jako język wykładowy także wtedy, choćby za tem po myśli pierwszego ustępu art. II. przytoczonej ustawy nie oświadczyła się gmina, względnie ten, kto szkołę utrzymuje.

Art. 19. państ. ustawy zasadniczej z dnia 21. Grudnia 1867. r. dz. u. p. Nr. 142., na którym wnioskodawca projekt swój opiera, postanawia, iż w krajach zamieszkanym przez więcej

narodowości publiczne zakłady naukowe winny być tak urządzone, aby każdej narodowości dane były środki do kształcenia się w własnym języku; przepis ten każe więc starać się o umożliwienie narodowości pobierania nauki w jej języku, atoli nie dopuszcza on przymusu w tym względzie w obec uczących się, t. j. nie narusza swobody pobierania nauki w języku narodowym uczącego się.

Podnosząc tę okoliczność jako decydującą pod względem wejścia w życie ewentualnej szkoły, w której ma się zmienić język wykładowy, pod względem istnienia jej nadal i kategorii jej, nadmieniam, iż ocenienie warunku, od którego wnioskodawca czyni zawisłem urzeczywistnienie swych żądań, musi być pozostawione w zupełności właściwym sferom ustawodawczym.

Przeprowadzenie wniosku, aby tam gdzie są dwie lub więcej szkół ludowych dla tej samej płci, w jednej z tych szkół był językiem wykładowym język drugiej narodowości, jest możebnem, gdyż kandydaci i kandydatki stanu nauczycielskiego, pobierający naukę w seminariach nauczycielskich w tej części kraju, która jest zamieszkaną przez obydwie narodowości, nabywają przysposobienia do udzielania nauki w obu językach krajowych.

Nie stałyby temu na przeszkodzie także względy dydaktyczno-pedagogiczne, gdyż ucząca się młodzież w miejscowościach przez obie narodowości zamieszkanych, uczy się także języka drugiej narodowości, nie będącego językiem wykładowym, a przeto młodzież która rozpoczęła naukę w języku wykładowym polskim, przysposabiana jest do dalszego kształcenia się w języku wykładowym ruskim lub też odwrotnie.

Ostatnia alinea II art. wniosku zastrzega c. k. krajowej Radzie szkolnej w porozumieniu z Radą gminną, a względnie z tym kto szkołę utrzymuje, decyzję co do tego, w której z pomiędzy dwóch lub więcej szkół ludowych dla jednej i tej samej płci w pewnej miejscowości istniejących, ma być język drugiej narodowości językiem wykładowym.

Jeżeli więc w jakiej miejscowości są dwie np. czteroklasowe szkoły chłopców z językiem wykładowym jednej narodowości (jak w Kołomyi czteroklasowe szkoły chłopców Nr. I i II z językiem wykładowym polskim), w takim razie miałyby Rada szkolna krajowa w porozumieniu z Radą gminną orzec, w której z tych dwóch szkół (czy w czteroklasowej szkole Nr. I czy Nr. II) ma być język drugiej narodowości (względnie w Kołomyi język ruski) językiem wykładowym.

W tym względzie muszę podnieść następującą okoliczność:

W następstwie zastrzeżonej wyżej zasady, iż przymus do pobierania nauki w języku wykładowym jednej lub drugiej narodowości musi być wykluczony, urządzenie szkoły z tym lub owym językiem wykładowym zawisło od warunku, że szkoła ma uczniów chcących pobierać naukę w tym lub owym języku wykładowym.

Istnienie tego warunku wskazują zapisy, w których objawia się faktycznie wola uczenia dzieci w tym lub owym języku wykładowym.

Gdy zaś zapisy są miarą frekwencji, a kategoria szkoły t. j. ilość klas względnie nauczycieli zawisła w myśl art. 4 ustawy krajowej z dnia 2. Maja 1873 Nr. 250 od ilości zapisanych i uczęszczających dzieci, przeto tylko frekwencya a nie faktyczny stan szkoły przed wprowadzeniem zmiany języka wykładowego może być podstawą do oznaczenia jakiej kategorii ma być szkoła, w której ma się zmienić język wykładowy.

Przypuściwszy więc, iż w Kołomyi n. p. w szkole chłopców Nr. II, która jest czteroklasową z liczbą uczniów tej kategorii szkoły odpowiadającą, a w której miałby być zaprowadzony język ruski jako wykładowy, zapisałoby się i uczęszczałoby na naukę z tym językiem wykładowym 150 uczniów, w takim razie szkoła ta powinna istnieć tylko jako dwuklasowa. W tym razie zaszłyby zresztą ta ewentualność, iż dla reszty młodzieży tej szkoły, nie mającej pobierać nauki w języku wykładowym ruskim, należałoby znowu postarać się o szkołę z językiem wykładowym polskim.

Co się tyczy drugiego żądania, odnoszącego się do klas paralelnych, muszę przedewszystkiem zauważać, że ustawa krajowa z dnia 2. Maja 1873. Nr. 250 co do klas współrzędnych czyli paralelnych, oprócz wzmianki w art. 8, nie zawiera żadnych postanowień.

Atoli według faktycznego stanu rzeczy istnieją przy zorganizowanych szkołach ludowych oddziały, zwykle nazywane klasami paralelnymi.

Aby mianowicie zadość uczynić wymogom art. 4. dopiero wspomnianej ustawy bez stałego obciążania funduszów szkolnych, zezwala krajowa Rada szkolna na ustanowienie nadetatowych tymczasowych sił nauczycielskich przy szkołach zorganizowanych. Jeżeli taki przez nadetatowego nauczyciela prowadzony oddział mieści w sobie uczniów, będących co do stopnia nauki, względnie co do jej zakresu wedle planu nauk na równi z inną klasą szkoły, przy której ten oddział istnieje, w takim razie jest ten oddział klasą paralelną we właściwym słowa znaczeniu.

Takie klasy paralelne zwykle tworzy się przy szkołach więcej klasowych. Atoli w liczniejszych wypadkach przy szkołach niższej kategorii przez ustanowienie nadetatowych nauczycieli w miarę faktycznych stosunków albo rozszerza się szkołę do liczby klas, odpowiadającej liczbie nauczycieli, albo tworzy się osobną szkołę, łączącą dzieci różnych stopni nauki.

Jeżeli wnioskodawca ma na myśli klasy paralelne we właściwym słowa znaczeniu, to ze względu na uzdolnienia nauczycieli i nauczycielek do udzielania nauki w języku wykładowym polskim i ruskim byłoby możliwem przeprowadzenie żądania, wyrażonego we wniosku, zwłaszcza, iż także pod względem pedagogicznym i dydaktycznym nie zachodziłyby przeciw takiemu urządzeniu żadne przeszkody.

Jeżeliby zaś wnioskodawca przez klasy paralelne rozumiał w ogóle oddziały szkół, prowadzone przez nadetatowych nauczycieli, jak to je zwykle się nazywa, a więc prócz klas paralelnych we właściwym słowa znaczeniu także oddziały, wedle poprzedniego zestawienia się tworzące, albo samoistne klasy szkoły, albo wedle okoliczności osobne szkoły jednoklasowe, to w obu ostatnich wypadkach żądanie wnioskodawcy mogłoby znaleźć uwzględnienie jedynie w ten sposób, iż musiano by urządzić osobną szkołę nadetatową z językiem wykładowym drugiej narodowości.

Co do szkół średnich zmiana proponowana we wniosku p. Romańczuka polega najpierw na tem, że o potrzebie i możności zaprowadzenia obok wykładow w języku polskim także wykładow w języku ruskim orzekać miałyby w każdym wypadku władza szkolna krajowa nie — jak obecnie brzmienie ustawy stanowi — dopiero na żądanie rodziców przynajmniej 25 uczniów, lecz już z mocy ustawy zawsze, jeżeli istnieje powyższa liczba uczniów ruskiej narodowości ;

Powtóre na tem, że w takich wypadkach zaprowadzenie języka ruskiego jako wykładowego nie miałyby się ograniczać do pojedynczych przedmiotów, lecz powinnyby być utworzone osobne ruskie klasy paralelne ;

Po trzecie wreszcie na tem, że raz utworzona klasa paralelna z ruskim językiem wykładowym miałyby istnieć dotąd, dopóki liczba uczniów w tej klasie nie spadnie poniżej 20.

Takie konkluzye wysnute być mogą z proponowanej we wniosku p. Romańczuka, a nie-
dość ściśle sformułowanej zmiany ustawy krajowej o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich, jeżeli się przyjmie za rzecz pewną, że wnioskodawca miał na myśli następujące życzenia :

Oznaczona w pierwszym ustępie wniosku liczba uczniów (25) odnosić się ma nie do całego zakładu, ani do jednego oddziału paralelnego, lecz do pewnej klasy, jako całości.

Zatem ruski język wykładowy miałyby być zaprowadzony nie we wszystkich w zakładzie istniejących oddziałach paralelnych, jeżeliby tego zażądali rodzice najmniej 25 uczniów ruskiej narodowości, ani też w pewnym tylko oddziale paralelnym, gdyby tego 25 uczniów tegoż oddziału paralelnego zażądało, lecz wtedy, gdy się za tem 25 uczniów odnośnej klasy oświadczy.

Jeżeli więc np. podzielona na dwa oddziały klasa liczy 70 uczniów, to do utworzenia ruskiej klasy paralelnej byłoby potrzebnem, ażeby oświadczyło się za tem 25 uczniów z ogólnej liczby 70 uczniów, nie zaś 25 z 35 uczniów jednego lub drugiego oddziału.

Dalej przypuścić trzeba, że w myśl życzeń wnioskodawcy oznaczona w ostatnim ustępie wniosku minimalna liczba 20 uczniów odnosić się ma tylko do odnośnej ruskiej klasy paralelnej, nie zaś do ogólnej liczby uczniów całej klasy.

Celem uzyskania statystycznej podstawy do merytorycznego traktowania wniosku p. Romańczuka co do języka wykładowego w szkołach średnich, zebrane zostały potrzebne daty w dołączonej tabeli, (**subalegat 1.**) która wykazuje szkoły średnie posiadające w pojedynczych klasach przynajmniej 20 uczniów ruskiej narodowości. — Pominięte zostały lwowskie gimnazya z polskim i niemieckim językiem wykładowym, gdyż we Lwowie istnieje już ruskie gimnazjum.

Na podstawie zebranego materiału statystycznego tylko w przybliżeniu daje się ocenić doniosłość wniosku p. Romańczuka, gdyż nie można przewidzieć, jaka część uczniów ruskiej narodowości (względnie ich rodziców) wystąpiłaby w każdym danym wypadku z żądaniem utworzenia ruskich klas paralelnych.

Analogiczne doświadczenia przytoczyć się dadzą tylko co do lwowskich gimnazyów.

W okresie 1873—1883 uczęszczało 69·06% uczniów ruskiej narodowości do ruskiego a 30·94% do polskiego i niemieckiego gimnazjum. — W roku szkolnym 1884/5 stosunek ten prawie nie zmienił się, gdyż 69·83% uczęszczało do ruskiego gimnazjum, a 30·17% do innych gimnazyów.

Jeżeliby wszyscy uczniowie ruskiej narodowości oświadczyli się za ruskim językiem wykładowym, to warunki zakładania ruskich klas paralelnych zachodziłyby w następujących gimnazyach: w Kołomyi (I. i II. klasa), w Przemyślu (I., II., III. i V. klasa), w Stanisławowie (I. klasa), w Stryju (I. i II. klasa), w Tarnopolu (I. i II. klasa), w ogóle w 11 klasach pięciu gimnazyów.

Z dydaktycznego stanowiska nie dadzą się przytoczyć pozytywne korzyści na rzecz zmiany przez p. Romańczuka proponowanej. Jeżeliby bowiem uczniom, którzy w I. lub w I. i II. klasie uczyli się wszystkich przedmiotów w języku ruskim i przyswoili sobie terminologię ruską, wypadło potem uczyć się tych samych przedmiotów w innym jakkolwiek pokrewnym języku, to wyniknąłoby ztąd musiały utrudnienia dla uczniów i dla ogólnego postępu nauki szkolnej. Ze zmianą języka wykładowego musiałyby oczywiście nastąpić także zmiany książek szkolnych, co połączonem byłoby z materialną trudnością dla uczniów (względnie ich rodziców), a wskutek tego z możliwym uszczerbkiem dla nauki.

Także pod względem pedagogicznym wniosek p. Romańczuka co do szkół średnich nasuwa pewne obawy, mianowicie tę, że wskutek podziału klas według języka wykładowego rozbudziłyby się mogły silniej różnice narodowe, na czem ucierpiałby porządek szkolny.

Pomijam stronę finansową, jakkolwiek jasną jest rzeczą, że tworzenie licznych klas paralelnych z ruskim językiem wykładowym musiałyby znacznie i trwale obciążyć skarb Państwa.

Jeżeliby Reprezentacya kraju zamierzała częściowo uczynić zadość życzeniom wyrażonem w wniosku p. Romańczuka przez utworzenie drugiego w kraju gimnazjum z ruskim językiem wykładowym i w tym celu skłonną się okazywała do powzięcia potrzebnej w tej mierze uchwały według art. VII. ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. r., to stosunki panujące obecnie w Przemyślu pod względem frekwencyi uczniów ruskiej narodowości najwięcej zalecałyby to miasto na siedzibę drugiego gimnazjum z ruskim językiem wykładowym.

Jak wykazuje dołączona tabela (**subalegat 2.**) statystyczna w czterech klasach (I., II., III. i V.) gimnazjum Przemyskiego liczba uczniów ruskiej narodowości przewyższa 25., a wreszcie klas (IV., VI., VII. i VIII.) 20. — Nadto wykazuje gimnazjum w Przemyślu najliczniejszą frekwencyę pomiędzy wszystkimi gimnazyami prowincjonalnemi. — Od roku 1880. liczyło gimnazjum w Przemyślu bez przerwy przeszło 600, a od roku 1882. przeszło 700 uczniów. — W ostatnich dwóch latach było w gimnazjum Przemyskiem 17 oddziałów.

W końcu pozwalam sobie upraszać, by Świetny Wydział krajowy zechciał w swoim czasie udzielić mi wiadomości, czy i jakie wnioski uchwali przedstawić Wys. Sejmowi w powyższej sprawie.

d. j. w.

Subalegat 1. do aleg. 4. do LW. 36.373/85.

W y k a z

galicyjskich gimnazyów z polskim językiem wykładowym, w których do pojedynczych klas w Grudniu 1884 uczęszczało najmniej 20 uczniów ruskiej narodowości.

Liczba	Gimnazjum	Najmniej 20 uczniów ruskiej narodowości liczyła klasa								Ogólna liczba uczniów wynosiła w klasie								
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	razem
1	Buczacz . . .	21	62	35	38	36	171
2	Kołomyja . . .	37	30	21	91	86	51	58	36	33	45	36	436
3	Przemyśl . . .	36	32	32	24	35	21	21	22	140	130	103	82	88	72	63	78	756
4	Sambor	20	49	49	53	35	32	25	19	13	275
5	Stanisławów . .	29	.	22	.	23	.	.	.	115	75	84	59	62	51	38	32	516
6	Stryj . . .	26	26	76	62	47	34	41	.	.	.	260
7	Tarnopol . . .	33	26	.	20	133	107	80	63	65	52	57	34	591
8	Złoczów . . .	22	68	48	38	31	22	22	16	19	264

Subalegat 2. do aleg. 4. do LW. 36.373/85.

Statystyka frekwencji

w państwowem gimnazjum w Przemyślu (1874 — 1885).

Liczba	Rok szkolny	Z początkiem roku szkolnego wynosiła liczba uczniów publicznych w klasie									L i c z b a		
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	razem	głównych	paralelnych	razem
											k l a s		
1	1874	81	73	53	67	44	44	41	35	438	8	3	11
2	1875	78	71	69	48	53	30	34	25	408	8	3	11
3	1876	97	70	71	58	40	48	31	26	441	8	3	11
4	1877	118	82	56	75	45	36	45	26	483	8	3	11
5	1878	127	98	85	51	70	39	34	38	542	8	4	12
6	1879	124	120	95	70	59	58	38	22	586	8	4	12
7	1880	165	109	110	98	62	54	43	38	679	8	5	13
8	1881	155	123	103	90	87	34	52	41	685	8	7	15
9	1882	148	123	117	82	84	76	37	54	721	8	7	15
10	1883	144	118	113	89	79	75	78	36	732	8	8	16
11	1884	160	110	102	112	85	72	65	74	780	8	9	17
12	1884/5	142	129	104	83	88	72	64	78	760	8	9	17
13	" Grudzień "	140	130	103	82	88	72	63	78	756	8	9	17

Tablica miejscowości z ludnością mieszaną do 12.000.

Okręgi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga
		wyżej 1/4 do 1/2	wyżej 1/2	wyżej 1/4 do 1/2	wyżej 1/2	
1. Brzeżany	Brzeżany	1. Helenków 2. Narajów, miasto 3. Podwysokie 4. Taurów	1. Budyłów	1. Dmuchańc 2. Kurzany		
	Podhajce	1. Rosochowaciec 2. Sokółów 3. Toustobaby 4. Wiśniowczyk 5. Podhajce z przydz. Haliczem		1. Bieniawa 2. Burkanów 3. Hnileze 4. Rakowiec 5. Sosnów 6. Stare miasto z przydz. gm. Zahajce 7. Zawalów	1. Siemikowce	
2. Czortków	Czortków	1. Czortków, miasto z przydz. Czortkowem strajm i Wygnunką		1. Byczkowce 2. Dawidkowce 3. Szwałkowce		
	Buczacz	1. Barysz 2. Petlikowce 3. Potok złoty 4. Monasterzyska z przydz. Berezówką i Folwarkami	1. Bobulince 2. Koropiec 3. Ossowce	1. Dobropole 2. Jezierzany 3. Kowalówka 4. Olesza 5. Porchowa 6. Trybuchowce 7. Welesniów z przydz. Zalesiem		
3. Drohobycz.	Drohobycz Turka		1. Medenice			

Okręgi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga
		wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{3}$	wyżej $\frac{1}{3}$	wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{3}$	wyżej $\frac{1}{3}$	
4. Gródek.	Gródek	1. Janów z przydz. Zalesiem			1. Bartatów 2. Matkowice z przyd. Czerlanami i Artyszczowem 3. Milatyn 4. Obroszyn 1. Nowosiółki gośc. z przyd. Dołubowem 2. Pohorce	
	Rutki	1. Michałowice z przydz. Szeptycami	1. Hołodówka			
5. Jarosław.	Jarosław	1. Surochów z przydz. Koniaczowem i Sobiecinem 2. Pełnatycze z przydz. Wola rozwiem. 3. Nielipkowie 4. Radawa 1. Cewków 2. Chotyłub 3. Oleszyce stare	1. Rozbórz okrągły z przydz. Rozborzami długim 1. Horyniec z przydz. Wulką horyniecką 2. Łukawiec 3. Zapalów	1. Korzenica 2. Cetula 3. Cieplice 4. Dobra 1. Bihale 2. Brusno stare z przydz. Brusnem now. 3. Krowica hołodowska z Krowicą samą 4. Łówcza 5. Miłków 6. Młodów 7. Płazów	1. Wietlin 2. Piskorowice	
	Jaworów	1. Bruchnał 2. Jaworów 1. Hussaków 2. Lipniki 3. Radokońce 4. Stojance	1. Balice 2. Wołostków 3. Złotkowice	1. Ożomla 2. Swidnica 3. Gnojnica z przydz. Wola gnojnicką 1. Hankowice z Tułkowicami 2. Krukienice 3. Podliski z przydz. Czyżowicami i Wiszeńką 4. Rędenice 5. Sądowa Wisznia		
6. Jaworów.	Mościska					

Okręgi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga
		wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	
7. Kałusz.	Kałusz	1. Kałusz z przydz. Banią i Zagórzem 2. Wojniłów				
	Dolina	1. Dolina				
8. Kołomyja.	Kołomyja Kossów	(Kuty miasto)				Kołomyja m. w tab. IV.
	Lwów	1. Barszczowice 2. Dublany 3. Glinna 4. Jaryczów nowy 5. Malechów 6. Winniki 7. Wołków 8. Zniesienie 9. Żurawniki 10. Zagórze. 1. Wybranówka z przydział. Bryńcami cerkiewnem 2. Bryńce zagórne 3. Brzozdowce	1. Rakowiec z przydz. Nowosiólkami 2. Zboiska 3. Żydaticze	1. Czarnuszowice 2. Czerepin 3. Dmytrowice 4. Jaryczów stary 5. Kukizów 6. Pikułowice 7. Polana 8. Zuchorzycze	1. Hołosko wielkie 1. Zarudce	
9. Lwów.	Bóbrka				1. Mikołajów 2. Suchodół	1. Strzeliska nowe
10. Myślenice.	Myślenice Nowy targ					
11. Nadwórna.	Nadwórna Bohorodczany	1. Bohorodczany 2. Łysiec	1. Delatyn			
12. Nowy Sącz	Nowy Sącz Limanowa					
13. Przemysł.	Przemysł	1. Babice wieś i miasto 2. Niżankowice z przydział. Zabłotcami	1. Krzywca z przydz. Krzywiecką Wola i Ruszelczycami 2. Stubno	1. Niżymiec z przydz. Gdeszycami 2. Roznubowice	1. Wyszatycze	
	Dobromil	1. Bircza, miasto	1. Posada nowomiejska 2. Rybotycze	1. Jawornik ruski 2. Wojtkowa		

Okręgi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga
		wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	
14. Rohatyn.	Rohatyn	1. Bybło 2. Konkolniki z przydz. Słobodą konk. i Zargorzem konk. 3. Rohatyn 1. Dunajów 2. Przemysłany	1. Bolszowce z przydz. Słobodą bolszowiecką 1. Chlebowice świrske 2. Swirz z przydz. Kopaniem z Gniłą 3. Kurowice 4. Wyzniani	1. Tenetniki 1. Połowice z Bohadonówką 2. Sołowa		
	Przemysłany					
15. Rzeszów.	Łańcut	1. Kurylówka				
16. Sambor.	Sambor		1. Dąbrówka 2. Kornalowice 1. Chyrów z przydz. Posadą chyrowską i Bąkowicami	1. Olszanik 2. Wojutyce		
	Staremiasto	1. Felsztyn z przydz. Posadą felsztyńską i Głęboką 2. Staremiasto				
17. Sanok.	Sanok	1. Tyrawa wołoska	1. Besko z przydzielonym Mymoniem 2. Nowosielce	1. Jurowce z Srogowem górnym i Popielami 1. Grabówka	1. Pakoszówka 1. Hłudno	
	Brzozów	1. Izdebski 2. Malinówka z przydzieloną Jabłonią polską				
	Lisko	1. Baligród 2. Lutowiska 3. Ustrzyki dolne				
18. Śniatyn.	Śniatyn Horodenka	1. Śniatyn 1. Obertyn	1. Horodenka	1. Jasienów polny		

Okręgi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga
		wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	
19. Sokal.	Sokal	1. Sokal 2. Worochta	1. Hatowice 2. Zniatyn	1. Bojanice 2. Leszczków 3. Lubów v. Korków 4. Machnówek 5. Siebieszów z przydział. Piwowszczyzną 6. Rusin 7. Sawczyn 8. Szmitków z przydział. Noszkową 9. Uhrynów 10. Waręż, wieś 1. Grabowa 2. Horpin 3. Łany polskie 4. Liszko 5. Niestanice 6. Pawłów 7. Ruda 8. Sielce 9. Sokole 10. Tadanie 11. Witków stary 12. Żuratyn	1. Stulinów	
	Kamionka strumiłowa	1. Majdan stary 2. Radziechów	1. Dobrotwór		1. Witków nowy	Busk mający wyżej $\frac{1}{4}$ ruskiej ludności ma na przedmieściu długą stronę fiałną szkołę z językiem wykładowym ruskim w mieście szk. etat. z polskim.
20. Stanisławów.	Stanisławów Tlumacz	1. Marianopol miasto z przedmieściem 1. Ottymia z przydział. Grabiczem 2. Tlumacz z przydział. Słobodką	1. Halicz	1. Hostów 2. Hryniowce 3. Nadoróżna		
21. Stryj.	Stryj Żydaczów		1. Mikołajów 2. Żydaczów z przydział. Żydaczowskiemi folwarkami 3. Ruda			

Okregi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga	
		wyżej $\frac{1}{4}$, do $\frac{1}{3}$	wyżej $\frac{1}{3}$	wyżej $\frac{1}{4}$, do $\frac{1}{3}$	wyżej $\frac{1}{3}$		
22. Tarnopol.	Tarnopol	<ol style="list-style-type: none"> 1. Isypowce z przydz. Kokutkowcami i Seredyńcami 2. Mikulińce z przydz. Wola mazowiecką 		<ol style="list-style-type: none"> 1. Czernichów ruski z przydz. Czolhan-szczyną 2. Hłuboczek wielki 3. Iwaszów dolny 4. Kupeczyńca 5. Kurniki szlachci-niekie 6. Zarudzie z przydz. Obarzańcami 7. Skomorochy 			
	Skalat		<ol style="list-style-type: none"> 1. Touste 2. Zarubińce 3. Mysłowa 4. Zadniszówka 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kokoszyńce 2. Okno 3. Kałaharówka z przydz. Wolicą 4. Faszczówka 5. Kołodziejówka z przydz. Panasówką 6. Rożyńska 7. Turówka 	1. Ostapie		
23. Trem-bowla	Zbaraż	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zbaraż 2. Jacowce 			<ol style="list-style-type: none"> 1. Kujdańce 2. Stryjówka 		
	Trembowla	<ol style="list-style-type: none"> 1. Budzanów 2. Łoszniów 3. Myńska 4. Plebanówka 5. Trembowla 		<ol style="list-style-type: none"> 1. Iwanówka 2. Romanówka 3. Skomorosze 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ruzdzwiany 2. Słoboda strusows. 3. Zubów 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Krowinka 2. Nałże 	
	Husiatyn	<ol style="list-style-type: none"> 1. Chorostków 2. Chłopówka 3. Liczkowce 				<ol style="list-style-type: none"> 1. Probuźna z przyd. Hryńkowcami 	

Okręgi szkolne	Powiaty	Gminy, w których język wykładowy jest polski, a ludność ruska stanowi		Gminy, w których język wykładowy jest ruski, a ludność polska stanowi		Uwaga
		wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$	wyżej $\frac{1}{2}$	
24. Zaleszczyki.	Zaleszczyki		1. Tluste miasto z przysiółkami: Tluste, Hołowczyńce, i Anielówka 2. Czerwonogród z przysiółkami: Nagorzanami i Nyrkowem 1. Borszczów	1. Lisowce		
	Borszczów	1. Korolówka 2. Skała	1. Olejów z przysiółkami: Białokiernicą 2. Czyżów z przysiółkami: Krasnostelecami 3. Kutkorz 4. Mitulin 5. Pomorzany	1. Jurjampol 2. Kudryńce	1. Mielnica 2. Uście biskupie	
25. Złoczów.	Złoczów	1. Białokamień z przysiółkami: Czeremosznią 2. Gologóry z przysiółkami: Gologórkami 3. Jezierzna 4. Jelechowice 5. Nowosiółki	1. Olejów z przysiółkami: Białokiernicą 2. Czyżów z przysiółkami: Krasnostelecami 3. Kutkorz 4. Mitulin 5. Pomorzany	1. Bogdanówka 2. Bortków 3. Bużek 4. Bzowica 5. Kalne 6. Krasne 7. Perepelniki 8. Plesniany 9. Sławna 10. Stronibaby 11. Strutyn z przysiółkami: Folwarkami 12. Tustogłowy 13. Zabín 14. Zaszaków 15. Żuków 16. Żulice	1. Bałuczyn 2. Machnowce 3. Scianka	
	Brody	1. Szczurowice z przysiółkami: Romanówką 2. Starebrody 3. Założce	1. Toporów			
26. Żółkiew.	Żółkiew Rawa		1. Tarnoszyn		1. Magierów 2. Staje	
Razem . . .		96 gmin	60 gmin	156 gmin	22 gmin	

Alegat 6. do LW. 36.373/85.

Tablica miejscowości z ludnością nad 12.000.

Okręg szkolny	Powiat	Gminy z językiem wykładowym polskim (imiennie), w których ludność mówiąca po rusku stanowi		U w a g a
		niżej 3.000	co najmniej 3000 i wyż.	
Jarosław	Jarosław	Jarosław miasto: ludności ruskiej 741		ludności polskiej 11.396 niemieck. 258
Stryj	Stryj		Stryj miasto: ludności ruskiej 3.869	polskiej 8.081 niemieck. 258
Sambor	Sambor	Sambor miasto: ludności ruskiej 610		polskiej 12.661 niemieck. 297
Drohobycz	Drohobycz		Drohobycz miasto: ludności ruskiej 4.046	polskiej 8.819 niemieck. 5.292 w Drohobyczu na przed- mieściach „Liszniańsk“ i „Zadwórna“ język wy- kładowy rusko polski.
Stanisławów	Stanisławów	Stanisławów miasto: ludności ruskiej 1.644		ludności polskiej 9.734 niemieck. 6.998
Złoczów	Brody	Brody miasto: ludności ruskiej 951		polskiej 3.183 niemieck. 15.231
Przemyśl	Przemyśl	Przemyśl miasto: ludności ruskiej 1.133		polskiej 18.644 niemieck. 587
Kołomyja	Kołomyja		Kołomyja miasto: ludności ruskiej 4.370	polskiej 4.892 niemieck. 13.657
Tarnów	Tarnów			nie ma wcale ludności ruskiej
Tarnopol	Tarnopol		Tarnopol miasto: ludności ruskiej 5.988	ludności polskiej 7.725 niemieck. 11.757
Kraków	Kraków			nie ma wcale ludności ruskiej
Lwów	Lwów	Opuszcza się daty, gdyż w mieście Lwowie istnieją dwie szkoły z językiem wykładowym ruskim a to: przy szkole Piramowicza i przy męskim seminaryum nauczycielskiem.		

Alagat 7. do LW. 36.373/85.

Wykaz szkół ludowych podług języka wykładowego.

P o w i a t	Ilość szkół ludowych z językiem wykładowym							U w a g a
	pol- skim	ruskim	nie- mie- ckim	polsko- ruskim	polsko- nie- mie- ckim	rusko- nie- mie- ckim	Razem	
1. Biała	29	—	—	—	—	—	29	Nadto 2 szk. pub. niezor. i 3 pryw.
2. Chrzanów	44	—	—	—	—	—	44	2 "
3. Żywiec	21	—	—	—	—	—	21	" 1 " " " 25 "
4. Wadowice	31	—	—	—	—	—	31	33 "
5. Kraków	47	—	—	—	—	—	47	1 "
6. Wieliczka	29	—	—	—	—	—	29	1 "
7. Myślenice	31	—	—	—	—	—	31	5 "
8. Limanowa	14	—	—	—	—	—	14	" 5 " " " 1 "
9. Bochnia	29	—	—	—	—	—	29	" 2 " " " 37 "
10. Brzesko	31	—	—	—	—	—	31	" 1 " " " 24 "
11. Dąbrowa	16	—	—	—	—	—	16	15 "
12. Tarnów	42	—	—	—	—	—	42	1 "
13. Pilzno	22	—	—	—	—	—	22	— "
14. Mielec	32	—	—	—	—	—	32	" 4 " " " 2 "
15. Tarnobrzeg	16	—	—	—	—	—	16	" 1 " " " 15 "
16. Nisko	15	—	—	—	—	—	15	" 3 " " " 1 "
17. Kolbuszowa	22	—	—	—	—	—	22	" 3 " " " 1 "
18. Ropczyce	29	—	—	—	—	—	29	" 1 " " " — "
19. Rzeszów	41	—	—	—	—	—	41	— "
20. Łańcut	39	—	—	—	—	—	39	" 5 " " " 1 "
21. Jarosław	42	26	—	—	—	—	68	" 1 " " " 1 "
22. Nowy Targ	27	2	—	—	—	—	29	" 3 " " " 6 "
23. Nowy Sącz	27	14	—	—	—	—	41	" 12 " " " 4 "
24. Grybów	14	4	—	—	—	—	18	" 17 " " " — "
25. Gorlice	23	13	—	—	—	—	36	" 15 " " " — "
26. Jasło	43	6	—	—	—	—	49	— " " " 1 "
27. Krosno	23	7	—	—	—	—	30	" 2 " " " — "
28. Brzozów	38	4	—	—	—	—	42	" 5 " " " — "
29. Sanok	19	12	—	—	—	—	31	" 10 " " " 2 "
30. Lwów zam.	37	51	1	—	—	—	89	" — " " " 10 "
31. Przemyśl	11	32	—	—	—	—	43	(wyznaniowa z język. wykł. niem.)
32. Cieszanów	14	23	—	—	—	—	37	Nadto 4 szk. pub. niezor. i 5 pryw.
33. Sambor	14	33	2	—	—	—	49	4
34. Tarnopol	18	44	—	2	—	—	64	" 3 " " " — "
35. Mościska	18	29	—	—	—	—	47	— " " " 3 "
36. Buczacz	11	24	—	3	—	—	38	— " " " 2 "
37. Skalał	12	19	—	4	—	—	35	" 7 " " " — "
38. Złoczów	20	72	—	13	—	—	105	" 7 " " " 8 "
39. Gródek	6	19	—	—	—	—	25	" 6 " " " 4 "
40. Rudki	7	11	—	—	—	—	18	" 10 " " " 2 "

P o w i a t	Ilość szkół ludowych z językiem wykładowym						Razem	U w a g a
	pol- skim	ruskim	nie- mie- ckim	polsko- ruskim	polsko- nie- mie- ckim	rusko- nie- mie- ckim		
41. Brody . . .	15	54	—	6	—	—	75	Nadto 6 szk. pub. niezor. i 8 pryw.
42. Trembowla . . .	17	16	—	6	—	—	39	" 1 " " " —
43. Podhajce . . .	7	21	—	2	1	—	31	" 1 " " " —
44. Stanisławów . . .	7	26	—	1	—	—	34	" 19 " " " — z ruskim językiem wykładowym
45. Czortków . . .	2	11	1	11	—	—	25	Nadto 3 szk. pub. niezor. i 1 pryw.
46. Kamionka . . .	8	53	8	4	—	—	73	" 15 " " " 3 "
47. Sokal . . .	11	63	—	3	—	—	77	" 17 " " " —
48. Brzeżany . . .	12	18	—	1	—	—	31	" — " " " —
49. Husiatyn . . .	10	29	—	3	—	—	42	" — " " " —
50. Drohobycz . . .	6	37	1	3	—	—	47	" 10 " " " 9 "
51. Zbaraż . . .	7	20	—	—	—	—	27	" — " " " —
52. Dobromil . . .	7	13	1	—	—	—	21	" — " " " 1 "
53. Kołomyja . . .	5	29	—	1	1	—	36	" 10 " " " 3 "
54. Przemyślany . . .	9	32	—	3	—	—	44	" 12 " " " 3 "
55. Tlumacz . . .	4	22	—	4	—	—	30	" 4 " " " 3 "
56. Rawa . . .	3	25	1	—	—	—	29	" 3 " " " 3 "
57. Borszczów . . .	4	19	—	5	—	—	28	" — " " " —
58. Bóbrka . . .	7	45	1	—	—	—	53	" 3 " " " 1 "
59. Zaleszczyki . . .	5	21	—	2	—	—	28	" 2 " " " 1 "
60. Rohatyn . . .	9	48	—	—	—	—	57	" 3 " " " 1 "
61. Jaworów . . .	7	26	—	—	—	—	33	" 2 " " " 6 "
62. Żółkiew . . .	3	37	1	—	—	—	41	" 7 " " " 2 "
63. Dolina . . .	4	29	1	—	—	—	34	" 26 " " " 5 "
64. Lisko . . .	4	1	—	—	—	—	5	" 2 " " " 1 "
65. Żydaczów . . .	7	32	1	—	—	—	40	" 26 " " " 2 "
66. Stryj . . .	5	52	2	—	—	—	59	" 6 " " " 4 "
67. Śniatyn . . .	3	24	—	1	—	—	28	" 8 " " " 1 "
68. Horodenka . . .	3	23	—	5	—	—	31	" 2 " " " —
69. Bohorodczany . . .	2	1	—	1	—	—	4	" 21 " " " — z ruskim językiem wykładowym
70. Kossów . . .	3	14	—	1	—	—	18	Nadto 5 szk. pub. niezor. i — pryw.
71. Nadwórna . . .	3	23	—	1	—	—	27	" 3 " " " 1 " z językiem wykładowym ruskim
72. Kałusz . . .	3	38	1	—	—	—	42	Nadto 9 szk. pub. niezor. i 2 pryw.
73. Staremiasto . . .	5	9	—	—	—	—	14	— —
74. Turka . . .	1	20	—	—	—	—	21	— —
R a z e m .	1212	1376	22	86	2	—	2698	